

sis dimensionibus partialibus, ita quod tota sub qualibet parte dimensionum, et tota sub distinctis sitibus.

Ultima (α) vero ratio Durandi non concludit; nam duo falsa assumit. Primum est, quod mixtio non potest esse similium secundum speciem et accidentia; secundum est, quod similia secundum speciem, licet dissimilia quoad accidentia, possunt se alterare, sed non corrumpere. De his Petrus sic dicit (ibid.): « Quod autem dicit arguens, quod similia nullo modo se alterant, — hoc est verum per se; sed per accidens utique possunt: quia divisionem in partes minimas, quæ non possunt per se stare, sequitur alteratio et corruptio saltem a continuitate; et hoc fit per mixtionem partium subintrantium se mutuo; et ideo sequitur miscibilium alteratio. — Quod autem dicunt postea, quod dissimilia secundum qualitates possunt se alterare, non autem corrumpere, — non valet: quia alteratio magis facta abijcit a substantia (sicut major ignis corrumpit minorem ignem), vel saltem per divisionem et subintrationem. — Et quod dicitur (β), quod mixtio est per secuspositionem partium, — non videtur. Quia, sicut in nutritione, per hoc quod materia cibi fit sub forma nutriti, non est dicere quod distinguatur situ materia adveniens a præexistente; sed utraque est indivisibiliter commixta sic, quia fit una quantitas et una forma substantialis, et per consequens commixtorum. Ideo non videtur quod materia una sub alia distinguatur situ (γ); alias eodem modo miscerentur arida homogenea et liquida; quod tamen ipse negat. » — Hæc Petrus, et bene.

Et hæc sufficiunt ad argumenta Durandi.

Ad argumentum contra questionem, negatur antecedens, pro qualibet parte. — Et ad probationem primæ partis, respondet sanctus Thomas, decimatertiadistinctione *Quarti*, q. 1, art. 2, q. 2, in solutione primi, dicens: « Quia intentio requiritur ad perfectionem sacramentorum, ideo, cum omnes habeant intentionem unam consecrationem faciendi, non est nisi una tantum consecratio. » — Hæc ille. — Ad probationem vero secundæ partis antecedentis, respondet, duodecima distinctione, q. 1, art. 2, q. 6, in solutione primi, dicens quod « Philosophus intelligit de accidente ejus subjectum est substantia, quod ei non permiscetur. Sic autem non est in proposito ».

Et hæc de questione dicta sufficiant. De qua benedictus Deus. Amen.

(α) *Ultima*. — *tertia* Pr.

(β) *dicitur*. — *dicit* Pr.

(γ) a verbis *materia adveniens* usque ad *situ*, om. Pr.

DISTINCTIO XIV.

QUÆSTIO I.

UTRUM SACRAMENTUM POENITENTIÆ POSSIT TOLLERE CULPAM REMANENTE REATU

CIRCA decimanquartam distinctionem 4. *Sententiarum*, queritur: Utrum sacramentum poenitentiae possit tollere culpam, remanente reatu.

Et arguitur quod non. Quia, remota causa, removetur effectus. Sed culpa est causa reatus poenae; ideo enim aliquis est dignus poena, quia culpam commisit. Ergo, remissa culpa, non potest remanere reatus poenae.

In oppositum arguitur. Quia, 2. *Regum*, cap. 12 (v. 13 et 14), dicitur quod, cum David poenitens dixisset ad Nathan, *Peccavi Domino*, dixit Nathan ad illum: *Dominus transtulit a te peccatum tuum, non morieris; recedat tamen filius qui natus est tibi, morte morietur*; quod fit in poenam precedentis peccati, ut ibidem dicitur. Ergo, dimissa culpa per poenitentiam, remanet reatus alicujus poenae.

In hac questione erunt tres articuli. In primo ponentur conclusiones. In secundo, objectiones. In tertio, solutiones.

ARTICULUS I.

PONENTUR CONCLUSIONES

Quantum ad primum articulum, sit

Prima conclusio: Quod poenitentia est sacramentum.

Hanc ponit et probat sanctus Thomas, 3 p., q. 84, art. 1, ubi sic dicit: « Sicut dicit Gregorius (α) (et habetur in Decretis cap. *Multi saecularium*, c. 1, q. 1), *Sacramentum est in aliqua celebratione, cum res gesta ita fit, ut aliquid significative accipiamus, quod sancte (β) accipiendum est*. Manifestum est autem quod in poenitentia ita

(α) Hæc verba non sunt Gregorii, bene vero Isidori, *Ety-molog.*, lib. 6, cap. 19. Divus Thomas, post Gratianum, ea attribuit Gregorio, cum cap. *Multi saecularium*, ex quo desumuntur, collectum sit partim ex sententiis Gregorii, partim ex verbis ipsis Isidori et Hieronymi.

(β) *sancte*. — *sane* Pr.

res gesta fit, quod aliquid sanctum significatur, tam ex parte peccatoris pœnitentis, quam ex parte sacerdotis absolventis. Nam peccator pœnitens, per ea quæ agit et dicit, ostendit cor suum a peccato recessisse. Similiter etiam sacerdos, per ea quæ agit et dicit circa pœnitentem, significat opus Dei remittentis peccatum. Unde manifestum est quod pœnitentia quæ in Ecclesia agitur, est sacramentum. » — Hæc ille.

Item, 4. *Sentent.*, dist. 14, q. 1, art. 1, in solutione primæ questionis, sic dicit : « Sacramentum importat sanctitatem activæ, per modum qui nobis sanctificandis competit, ut scilicet adjungatur significatio sanctificationis invisibilis (x) per visibilia signa, prout nunc de sacramento loquimur. Unde ubicumque fit aliqua sanctificatio significata aliquibus sensibilibus signis, ibi est sacramentum. Et ideo, cum hoc sit in pœnitentia, constat quod pœnitentia est sacramentum. » — Hæc ille.

Ex quibus patet faciliter ratio pro conclusione, arguendo sic : Ubicumque fit aliqua sanctificatio significata sensibilibus signis, ibi est sacramentum. Sed hoc est in pœnitentia. Ergo, etc. — Et additur huic conclusioni, quod pœnitentia non solum est sacramentum, sed etiam est virtus, ut post dicitur.

Secunda conclusio est quod propria materia sacramenti pœnitentiæ sunt peccata.

Hanc ponit sanctus Thomas, 3 p., q. 84, art. 2, ubi sic dicit : « Duplex est materia, scilicet proxima, et remota; sicut statue proxima materia est metallum, remota vero aqua. Dictum est autem (ibid., art. 1, ad 1^{am} et ad 2^{am}) quod proxima materia pœnitentiæ sacramenti sunt actus pœnitentis, cujus materia sunt (z) peccata, de quibus dolet, et quæ confitetur, et pro quibus satisfacit. Unde relinquuntur quod remota materia pœnitentiæ sunt peccata, non acceptanda (y), sed destruenda et detestanda. » — Hæc ille.

Item, eadem quest., art. 1, in solutione primæ, sic dicit : « Nomine corporalium rerum intelliguntur large etiam ipsi exteriores actus sensibiles, qui ita se habent in hoc sacramento sicut aqua in baptismo, vel chrisma in confirmatione. Est autem attendendum quod in illis sacramentis in quibus confertur excellens gratia, quæ superabundat omnem facultatem humani actus, adhibetur aliqua corporalis materia exterior : sicut in baptismo, ubi fit plena remissio peccatorum, et quantum ad culpam, et quantum ad poenam; et in confirmatione, ubi datur plenitudo Spiritus Sancti; et in extrema unctione, ubi datur perfecta sanitas spiritualis, quæ provenit ex virtute Christi, sicut ex quodam prin-

(x) significatio sanctificationis invisibilis. — sanctificationis invisibilis signo Pr.

(z) a verbo *actus* usque ad *sunt*, om. Pr.

(y) acceptanda. — attemptanda Pr.

cipio extrinseco. Unde, si qui actus humani sunt in talibus sacramentis, non sunt de essentia materie sacramentorum, sed dispositive se habent ad sacramenta. In illis autem sacramentis quæ habent effectum correspondentem humanis actibus, ipsi actus humani sensibiles sunt loco materie, ut accidit in pœnitentia et matrimonio; sicut etiam in medicinis corporalibus, quedam sunt res exterius adhibite, sicut emplastra et electuaria, quedam vero sunt actus sanandorum, puta exercitationes quedam. » — Hæc ille.

Item, q. 90, art. 1, in solutione tertiæ, sic dicit : « Peccata sunt materia remota pœnitentiæ, inquantum sunt materia vel objectum humanorum actuum qui sunt propria materia pœnitentiæ prout est sacramentum. » — Hæc ille.

Ex quibus potest formari talis ratio pro conclusione : Quodcumque alicujus sacramenti materia proxima est aliquis actus humanus exterior sensibilis, ejusdem sacramenti materia remota, tamen propria, est objectum talis actus. Sed materia proxima sacramenti pœnitentiæ est actus humanus sensibilis, qui est confessio peccati, cujus objectum est peccatum. Ergo materia remota, tamen propria, est peccatum, quod est talis confessionis objectum.

Quod autem confessio, vel contritio, vel satisfactio, sint proxima materia sacramenti pœnitentiæ, supra ostensum est, etc. — Et consimiliter additur huic conclusioni quod peccata sunt materia pœnitentiæ quæ est virtus, ut postea videbitur, in tertio articulo, diffuse.

Tertia conclusio est quod sacramentum pœnitentiæ quandoque tollit culpam et totum reatum; quandoque vero tollit culpam, remanente aliquo reatu.

Hanc ponit sanctus Thomas, 3 p., q. 86, art. 4, ubi sic dicit : « In peccato mortali sunt duo, scilicet aversio ab incommutabili bono, et conversio ad bonum commutabile inordinata. Ex parte ergo aversionis ab incommutabili bono, consequitur peccatum mortale reatus poenæ æternæ, ut qui contra æternum bonum peccavit, in æternum puniatur. Ex parte etiam conversionis ad bonum commutabile, inquantum est inordinata, consequitur peccatum mortale reatus alicujus poenæ : quia inordinatio culpe non reducit ad ordinem justitiæ nisi per poenam; justum est enim ut qui voluntati suæ plus indulsit quam debuit, contra voluntatem suam aliquid patiatur; sic enim erit æqualitas. Unde et *Apocal.* 18 (v. 7) dicitur : *Quantum glorificavit se et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum et luctum*. Quia tamen conversio ad bonum commutabile finita est, non habet ex hac parte (x) pecca-

(x) parte. — per se Pr.

tum mortale quod debeatur ei poena aeterna. Unde, si sit inordinata conversio ad bonum commutabile sine aversione a Deo, sicut est in peccatis venialibus, non debetur peccato poena aeterna, sed temporalis. Quando igitur per gratiam remittitur culpa, tollitur aversio animae a Deo, inquantum per gratiam anima Deo conjungitur. Unde et per consequens simul tollitur reatus poenae aeternae. Potest tamen remanere reatus alicujus poenae temporalis. » — Haec ille.

Item, ibidem, in solutione tertii, sic dicit : « Passio Christi de se est sufficiens ad tollendum omnem reatum poenae, non solum aeternae, sed temporalis; et secundum modum quo homo participat virtutem passionis Christi, percipit etiam absolutionem a reatu poenae. In baptismo autem totaliter homo participat virtutem passionis Christi, utpote per aquam et Spiritum Sanctum Christo commortuus peccato, et in eo (x) regeneratus ad novam vitam. Et ideo in baptismo homo consequitur, virtute passionis Christi, remissionem totius reatus. Non autem in poenitentia, sed solum secundum modum propriorum actuum, qui sunt materia poenitentiae, sicut aqua baptismi. Et ideo non statim per primum actum poenitentiae, quo remittitur culpa, solvitur reatus totius poenae, sed completis omnibus poenitentiae partibus. » — Haec ille.

Eandem ponit, presenti distinctione, q. 2, art. 4, in solutione secundae quaestionulae, dicens : « Secundum Philosophum, in 8. *Ethicorum* (cap. 7), tam justitia quam amicitia in quadam aequalitate consistit. Qui ergo aliquem offendit, peccat contra aequalitatem amicitiae, inquantum affectum debitum non impendit; et contra aequalitatem justitiae, inquantum rem debitam subtrahit. Et sicut haec duo in offensa quandoque dividuntur, ita etiam in compensatione separantur : sicut quando offendentem poena per violentiam inferitur, sic fit recompensatio quantum ad justitiam, sed non quantum ad amicitiam; similiter quando offendentem offensus verbe placat, nondum re substracta restituta, fit recompensatio amicitiae, sed non justitiae. Peccator ergo per affectum peccati amicitiam Dei violat, et per inobedientiam legis divinae honorem Deo debitum subtrahit. Et ex primo amittit gratiam, et incurrit offensam; et ex secundo meretur poenam, ut ab eo qui per inobedientiam subtraxit, subtrahatur per poenam. Et hoc meritum poenae dicitur reatus. Et ideo (y) per poenitentiam, qua homo Deo se supponit, peccata praeterita detestando cum emendationis proposito, remittitur quidem peccatum quantum ad offensam; sed non oportet quod remittatur quantum ad totum reatum, nisi poena jam persoluta. Et sic per poenitentiam non simul cum culpa dimissione totus reatus dimittitur. » — Haec ille.

Item, 1^a 2^a, q. 87, art. 6, probat quod reatus poenae remanet, non solum post actum peccati, immo post remissionem peccati. Et similiter, 2. *Sentent.*, dist. 42, q. 1, art. 2, probat quod post actum peccati remanet reatus peccati.

Ex quibus potest formari talis ratio pro conclusione : Reatus peccati non tollitur totaliter per sacramentum poenitentiae, nisi amota omni inordinata aversione et conversione peccantis. Sed haec duo quandoque amoveantur in sacramento poenitentiae, quandoque primum sine secundo. Ergo quandoque tollitur totaliter reatus, et quandoque non. — Item, per sacramentum poenitentiae tunc solum tollitur totaliter reatus, quando poenitens perfecte recompensat amicitiam et justitiam circa Deum. Sed haec duplex recompensatio quandoque concurret in poenitente, et quandoque prima sine secunda. Igitur, etc.

Et in hoc primus articulus terminatur; quia plura in solutionibus, ad dictorum confirmationem, dicuntur.

ARTICULUS II.

PONUNTUR OBJECTIONES.

§ 1. — CONTRA PRIMAM CONCLUSIONEM.

I. Argumentum Durandi. — Quantum ad secundum articulum, arguitur contra conclusiones. Et quidem, contra primam conclusionem arguit Durandus (dist. 14, q. 3). Et primo vult probare quod poenitentia non sit sacramentum, nec debeat dici sacramentum poenitentiae, sed sacramentum confessionis et absolutionis. Quia in confessione et absolutione consistit hoc sacramentum, tanquam in sua materia et sua forma. Poenitentia autem, si accipiat pro habitu vel actu interiori, est ad hoc sacramentum praevia, tanquam dispositio suscipientis. Si autem accipiat pro executione poenae satisfactoriae, sic est consequens ad hoc sacramentum. Et sic poenitentia, quocumque predictorum modorum accepta, non est intrinseca huic sacramento.

II. Alia argumenta Durandi. — Secundo arguit (dist. 14, q. 2 et 1) quod poenitentia non sit quedam specialis virtus ab aliis distincta, potissime a justitia.

Primo (x). Quia vel esset infusa, vel acquisita. Sed neutrum est. Ergo, etc. Minor probatur. Quia nulla virtus est infusa praeter tres theologicas, ut dicit se-

(x) in eo. — Om. Pr.

(y) eum. — Ad. Pr.

(x) Primo. — Om. Pr.

probasse tertio libro (dist. 33, q. 6). Quod autem non sit acquisita, probat. Quia, si esset secundum se quædam virtus acquisita ex actibus pœnitendi, tunc ille qui pluries peccaret et pluries pœniteret, esset virtuosior, seu plures virtutes haberet quam innocens, qui semper in actibus virtuosis perseveraret, et per consequens non acquireret sibi virtutem pœnitentiæ ex actibus pœnitendi, quia nunquam pœniteret, eo quod peccatum non fecisset. Hoc autem est irrisorium. Est ergo virtus pœnitentiæ ipsamet virtus justitiæ, cujus actus est reddere unicuique quod suum est: Deo obedientiam, observando mandata, et fugiendo transgressionem eorum; et, si contingat transgredi, tunc elicit actum pœnitendi; propter quem actum sortitur nomen pœnitentiæ.

Secundo ad idem. Quia pœnitere non potest esse principalis actus alicujus virtutis. Quia primus et principalis actus virtutis nunquam præexigit actum vitii in operante virtuose: actus enim principalis temperantiæ non requirit quod homo prius intemperatè fuerit, nec actus principalis liberalitatis requirit quod aliquis prius fuerit avarus, et sic de singulis virtutibus; alioquin nullus posset fieri virtuosus nisi prius fuisset vitiosus; quod non est verum. Sed pœnitere necessario præsupponit actum vitiosum præcessisse in pœnitente; est enim de malo commisso. Ergo pœnitere non potest esse primus et principalis actus alicujus virtutis. Ergo, etc.

Tertio. Quia actus primus et principalis virtutis cujuslibet est secundum electionem boni ut fiat; secundus vero, differens a primo, re vel ratione, est fuga mali, ne malum fiat; tertius autem est, si contingat malum fieri, quod illud displiceat; ut patet in omnibus virtutibus. Et sic pœnitere de malo quod jam contigit, non est primus et principalis actus virtutis, sed secundarius, vel tertius, et de objecto contingenti per accidens ipsi virtuosus: contingit enim virtuosum peccare, sed non inquantum est virtuosus; per habitum tamen virtutis detestatur malum, si quid contingit.

Quarto. Quia omnis virtus, vel est intellectualis, vel theologica, vel moralis. Sed pœnitentia neutrum esse potest. Constat enim quod non est intellectualis. Quod autem non sit theologica, probatur: quia virtus theologica habet Deum pro objecto, et non actum humanum bonum vel malum; sed pœnitere habet pro objecto actum humanum, scilicet peccatum per hominem commissum; ergo pœnitentia non est virtus theologica. Quod autem non sit moralis, patet: quia virtus moralis non habet pro fine proximo, nec pro circumstantia informante, aliquid quod excedat dictamen rationis naturalis; sed pœnitentia, vel pœnitere, habet pro fine proximo, et pro circumstantia informante, aliquid quod excedat dictamen rationis naturalis. Quod patet: quia finis proximus pœnitendi est ut homo reconcilietur

Deo quem offendit per peccatum, satisfaciendo per pœnitentiam; illud autem non cadit sub dictamine rationis naturalis. Oportet ergo quod actus pœnitendi non solum sit a virtute morali, sed a (2) theologica, una vel pluribus, qualitercumque hoc fiat. Ergo pœnitentia non est specialis virtus, secundum se distincta ab aliis, potissime a justitia.

Quinto. Quia omnis virtus moralis quæ ordinat hominem ad alterum in ratione debiti, pertinet ad justitiam. Sed pœnitentia ordinat hominem ad alterum in ratione debiti. Igitur pertinet ad justitiam. Major patet. Quia virtutes morales aliæ a justitia: aut non ordinant hominem ad alterum, ut temperantia; aut, si ordinant, ut liberalitas, non tamen in ratione debiti; non enim liberalis tenetur ei cui dat ex aliquo debito; si enim teneretur ex debito, non esset liberaliter datum, sed necessario redditum. Sed ad solam justitiam pertinet ratio debiti, ut ipsum nomen sonat: quod enim justum est fieri, debitum est; et quod debitum est, justum est reddi. Et sic patet major. Minor probatur: quia pœnitentia ordinat hominem ad Deum in ratione debiti. — Hæc Durandus, in forma.

§ 2. — CONTRA SECUNDAM CONCLUSIONEM.

I. Argumenta Aureoli. — Contra secundam conclusionem arguit Aureolus (dist. 14, q. 1, art. 1). Et primo probat quod materia vel objectum pœnitentiæ virtutis non sit peccatum, sed pena.

Primo ex dicto Philosophi, 5. *Ethicorum* (cap. 4). Justitia punitiva, in pœnis est, quæ reducit offensam ad æqualitatem. Considerandum est enim quod ille qui injuriatus, habet plus, quia egit quod non debet; ille vero qui passus est, habet minus, quia privatus est honore proprio. Pena autem justa reducit istos ad æqualitatem. Propter quod pena, ut sic, est objectum justitiæ punitivæ. A simili, peccatum inducit (2) quandam inæqualitatem inter Deum et hominem, auferendo illud quod suum est, puta reverentiam, obedientiam et honorem, in quo Deus per peccatorem, inquantum est ex parte peccatoris, fit minus habens; peccator (3) autem, attribuendo sibi et usurpando proprium velum et beneplacitum ac desiderium, fit plus habens. Ideo hanc inæqualitatem reducit ad æqualitatem pœnitentia, auferendo peccatori propria desideria, et exhibendo reverentiam Deo et obedientiam. Ergo peccatum non est objectum pœnitentiæ, sed pena, ut reductiva illius inæqualitatis ad æqualitatem.

Secundo sic. Illud est proprie objectum et materia alicujus virtutis, circa quod illa virtus immediate ponit et conjecturat bonum, et medium ratio-

(2) a. — Om. Pr.

(3) inducit. — cum inducat Pr.

(3) peccator. — peccata Pr.

nis facit, quod est quasi forma inducenda a virtute. Sed pœnitentia non ponit huiusmodi bonum et medium rationis circa peccata, sed circa pœnas, ut illius inequalitatis reductivas. Ergo, etc. Major patet ex 2. *Ethicorum* (cap. 6) : quia *virtus est conjectrix* (α) *medii*, puta circa medium rationis consistens; et debitas circumstantias inducit in materiam determinatam. Minor patet : quia in peccatum huiusmodi circumstantias non inducit; sed agens circa pœnitentem, apponit pœnas quas oportet (β), et quando et ubi et sicut oportet, et sic de aliis circumstantiis.

Confirmatur. Quia nulla virtus habet pro objecto illud quod corrumpit; cum ipsa habeat modificare suum objectum. Sed pœnitentia corrumpit peccata. Ergo, etc.

Tertio. Quia, sicut est de justitia punitiva, et vindicativa, sic est de pœnitentia. Justitia enim punitiva, est directiva in pœnis quæ a iudice infliguntur. Justitia autem vindicativa, est directiva in pœnis quæ infliguntur a persona privata, ubi iudicis non habetur presentia; sicut, tempore Machabeorum, Mathathias (γ) et filii ejus punierunt peccatores. Ultra istas, est tertia, punitiva suiipsius, infligendo pœnam sibi debitam secundum iudicium rationis; et hæc est pœnitentia. Dico ergo quod, sicut est de justitia punitiva, et vindicativa, quæ sunt ad alterum, sic est de pœnitentia, quæ est justitia punitiva in seipsum. Sed justitia punitiva, et vindicativa, sunt directe in pœnis; nec habent pro objecto peccata, sed pœnas, licet moveantur ex peccatis commissis; tamen proprius actus illarum est circa moderationem pœnarum in alterum, secundum circumstantias requisitas. Ergo justitia directiva pœnarum in seipsum, etsi motum capiat ex peccato, tamen totus ejus actus est circa pœnas ut reductivas ad æqualitatem. — Hæc ille.

II. Alia argumenta Aureoli. — Secundo loco arguit (dist. 16, q. 1, art. 1), probando quod nullus alius actus pœnitentis sit de essentia pœnitentie quæ est sacramentum, præter confessionem.

Primo. Quia istud sacramentum potest esse sine satisfactione. Unde Papa potest committere simplici sacerdoti quod absolvat pœnitentem a pœna et culpa; et similiter sacerdos nullam tenetur injungere pœnitentiam, tanta posset apparere contritio in pœnitente. Sed nullum sacramentum potest esse sine eo quod est propria materia sacramenti, vel de ejus essentia. Ergo, etc.

Secundo. Quia illud non est materia sacramenti, in quo non potest esse aliqua virtus supernaturalis infusa, secundum te, qui dicis quod in materia

sacramenti est virtus supernaturalis infusa, activa respectu dispositionis gratiæ. Sed in satisfactione nulla potest esse virtus infusa, quæ sit activa respectu illius dispositionis : quia ante satisfactionem infunditur gratia. — Si dicas quod non deletur (α) culpa sine satisfactione in proposito; — Contra : Satisfactio in proposito non est signum sensibile; ergo nec materia huius sacramenti.

Tertio sic. Nunquam essentia huius sacramenti manet, quando morbus non manet. Sed quando pœnitentia imposita expletur, non manet morbus; quia culpa jam deleta est. Ergo, etc.

Consimiliter dico de contritione, quod non potest esse materia huius sacramenti, cum non sit signum sensibile. — Hæc ille.

§ 3. — CONTRA TERTIAM CONCLUSIONEM

I. Argumenta Scoti. — Contra tertiam conclusionem arguit Scotus (dist. 14, q. 1), probando quod, cessante actu peccati, non manet aliquis reatus, vel obligatio, quæ sit aliquid reale, relativum vel absolutum : quia nulla relatio realis manet in anima, cessante actu peccati; secundo, quia, si maneret (β), non ab illa diceretur anima peccatrix.

Primum probatur. Quia relatio realis intrinsecus adveniens, sequitur necessario positionem extremorum. Hæc autem non sequitur. Patet : quia, manente eadem anima, et Deo, seu pœna, eodem modo se habente, non propter hoc anima est obligata ad pœnam; quia non ante peccatum. Quod si sit extrinsecus adveniens, necesse est ibi dare causam per quam adveniat, extremis jam positis, sicut est de *ubi* : non enim potest esse respectus realis qui non sequatur extrema posita, quin sibi ut termino respondeat aliqua actio realis. Sed istius obligationis dari non potest actio realis, nec agens reale. Non enim anima : quia peccando non habuit nisi unicam actionem deordinatam, quæ fuit ad illud velle privatum debitis circumstantiis, et ita non ad illum respectum ut ad terminum. Nec potest dici ista obligatio terminus divine actionis immediate : quia nulla anima dicitur peccatrix præcise ab illo quod est terminus immediatus divine actionis.

Secundum probatur. Quia, si esset in anima talis obligatio, non posset fingi inesse nisi a Deo immediate; et ita per illam non esset anima peccatrix formaliter, cum Deus non sit causa peccati per se, sed solum permissive. Istam difficultatem tangit Magister, dist. 18, cap. ult. Et videtur solvere per hoc quod « polluta est anima quousque pœniteat, sicut erat dum erat in ea prava voluntas. » Et exemplificat de illo qui tetigit morticinum : cessante enim actu, est immundus sicut prius. Et subdit : « Ita

(α) *conjectrix*. — *conjectatrix* Pr.

(β) *quas oportet*. — *quia* Pr.

(γ) *Mathathias*. — *Machabeus* Pr.

(α) *deletur*. — *debetur* Pr.

(β) *maneret*. — *manet* Pr.

polluta anima remanet, sicut fuit in ipso actu peccati; quia ita est longe a Deo per dissimilitudinem. Ipsa enim dissimilitudo, quæ inest animæ ex peccato, et est elongatio animæ a Deo, macula videtur. »

— Sed contra istud stat prior deductio: quia macula ista, vel elongatio, vel dissimilitudo, quocumque nomine censeatur, non potest esse tantummodo carentia gratiæ habitualis, quia ista totaliter inest in primo peccato; nec carentia rectitudinis in actu, quia illa non est nata manere, nisi manente macula in actu. Item, macula summi odii A, et summus amor ipsius A, repugnant; ergo per unum aufertur aliud; et, per consequens, macula odii A posset auferri per immoderatum amorem ipsius A.

Tertio. Quia, si aliquid derelictum ab actu peccati dicatur manere, illud non est formaliter peccatum: quia potest stare in justificato (x); sicut habitus vitiosus, vel dispositio ad illum, manet in justificato subito. Et hoc patet: quia in principio pronus est ad acquirendum illam inclinationem habitus vitiosi, sed, pugnando contra eam, meretur et acquirit habitum contrarium; unde magni peccatores, non statim quando justificati sunt, habent illam pacem quam habent perfecti et exercitati in virtutibus. Quicumque etiam habitus vel dispositio vitiosa relinquatur ex actibus, desineret esse post fluxum temporis, nisi firmaretur perfecte per frequentiores actus; sicut universaliter omnis dispositio ad habitum desinit esse, cessantibus actibus. Sed illud quo aliquis dicitur peccator, postquam commisit, non desinit esse. Non ergo est ibi aliquod absolutum vel relativum, positivum vel privativum, a quo dicatur peccator a tempore cessationis usque ad penitentiam; sed tantum quedam relatio rationis, inquantum est objectum intellectus vel voluntatis Dei; quia, postquam commisit, voluntas Dei ordinat illum ad penam correspondentem peccato, et intellectus providet pro omni tempore, donec pena sit persoluta.

Quarto. Quia Augustinus, super illud Psalmi (31), *Beati quorum remissæ sunt iniquitates*, etc.: *Videre*, inquit, *peccatum Deum, est ad penam imputare; avertere autem faciem a peccatis, hoc est ea ad penam non reservare*. Ita ergo dicit ab eo lecta, non ut non videat, sed ut non velit animadvertere, id est, punire. Ergo hominem remanere in reatu post actum peccati transeuntem, non est aliud nisi ipsum a Dei voluntate ordinari ad penam condignam illi peccato. Objectum autem intellectus vel voluntatis, ut intellectum vel volitum, non habet nisi respectum rationis. Ergo, etc.

Quinto. Quia, esto quod Deus in multiplicationem meritorum non intenderet habitum charitatis (sicut possibile est, si merita sint remissa, vel etiam si essent intensa), tamen ille qui plura merita

habuit (α), transeuntibus interioribus et exterioribus, est magis meritis quam alius; quod nihil aliud est nisi quia ordinatus est ad maiorem gloriam; per quod non habetur aliquod positivum vel privativum, absolutum vel relativum, intrinsecum isti, sed tantummodo relatio rationis, inquantum est objectum divini voluntatis, ut sic ordinetur ad multipliciorem gloriam; isti enim in acceptione divina ordinantur per ista merita, vel iste per ista merita ordinatur ad talem vel talem gloriam. Sicut ergo ista acceptatio, propter merita transeuntia; nihil est realiter nisi actus divini voluntatis, et in isto tantummodo relatio rationis, sicut in objecto voluto; illa, ex alia parte, propter peccata transeuntia, est abjectio, vel reprobatio, vel expulsio in voluntate divina, et in peccatore est relatio rationis tantum, ut objecti reprobatum ad talem vel talem penam.

Sexto. Quia, si quis offendat magnam principem tali offensa cui correspondeat magna pena, cessante illo actu, nihil est in ipso quod prius non fuit ante actum peccati, propter quod nunc dicatur inimicus et non prius; sed tantum in voluntate domini est actus transiens super ipsum; et per hoc in ipso est relatio rationis, ut in objecto voluto ad talem penam. Ex quo patet quod, cessante actu peccati, nihil aliud est offensa, macula, vel reatus, nisi ista relatio rationis. Sed ista relatio rationis, scilicet ordinatio ad penam, ut est disconveniens animæ, dicitur ejus macula, sicut per oppositum pulchritudo; ut autem est obligatio formaliter ad illam penam, dicitur reatus; et ut est actus voluntatis divini, in qua est tota illa realitas, per quem actum ordinatur ad talem penam, dicitur offensa. — Hæc Scotus, in forma.

II. Argumenta Aureoli. — Contra eandem conclusionem arguit Aureolus (dist. 14, q. 1, art. 4).

Et primo nititur probare quod illud quo quis dicitur formaliter peccator, transeunte actu peccati, non sit respectus realis.

Primo (α). Quia nullus respectus realis potest de novo acquiri, nisi acquisito aliquo absoluto. Sed, transeunte actu peccati, non advenit aliquod absolutum reale de novo. Igitur, etc.

Item. Cum iste respectus non sit de genere relationis, secundum te, nec apparet de quo genere sit, non est rationabile illum ponere.

Item. Si obligatio ad penam est illud quo aliquis dicitur formaliter peccator, ergo in quocumque esset talis obligatio, ille esset in culpa. Quod est falsum: quia, peccato per penitentiam dimisso, adhuc remanet obligatio ad aliquam penam.

Dices quod sola obligatio ad penam æternam est

(x) habuit. habuerit Pr.

(α) Primo. Om. Pr.

(x) justificato. — injustificato Pr.

illud quo quis dicitur formaliter peccator. — Contra : quia peccatum veniale manet sine obligatione ad poenam aeternam; ergo ubi non est obligatio ad poenam aeternam, ibi est ratio culpae.

Uterius probat quod illud quo quis dicitur formaliter peccator, transeunte actu peccati, non sit privatio actualis iustitiae vel gratiae in voluntate. Quia illud non potest dici formalis ratio peccati, quo non intenso nec remisso, peccatum dicitur intendi et remitti; formalis enim ratio et illud cuius est ratio, mutuo intenduntur. Sed, tali privatione non intensa nec remissa, peccatum dicitur intendi et remitti. Ergo, etc. Minor probatur : quia privatio iustitiae et gratiae non suscipit intensionem aut remissionem ex additione peccatorum; aequae enim privatur gratia qui fecit unum peccatum, sicut qui fecit mille. Similiter aliquis posset esse privatus gratia, nec tamen diceretur peccator; sicut ille qui in puris naturalibus crearetur. Nec valet si dicas quod ex privatione gratiae simpliciter non dicitur quis peccator, sed oportet quod commiserit culpam, per quam gratia se privavit. Hoc enim non valet; quia ego loquor de formali ratione peccati.

Uterius arguit quod illud quo quis dicitur formaliter peccator, transeunte actu peccati, non sit macula ex peccato relicta, sicut contagium ex contactu morbi. Quia tunc illud esset quaedam habitus relicta; et hoc non potest esse, quia aliquis non peccator potest esse magis habitatus quam peccator. Aut esset aliquid aliud; et non apparet quid potest esse. — Haec ille.

Et in hoc secundus articulus terminatur.

ARTICULUS III.

PONUNTUR SOLUTIONES

§ 1. — AD ARGUMENTA CONTRA PRIMAM CONCLUSIONEM

I. Ad Argumentum Durandi. — Quantum ad tertium articulum, respondendum est objectionibus supradictis. Et quidem, ad ea quae Durandus primo loco objicit contra primam conclusionem, dicitur primo, quod hoc sacramentum proprie nominatur sacramentum poenitentiae : tum quia finis ejus principalis est per poenam punire peccatum et peccantem, ad satisfaciendum Deo, et ad abolendum offensam Dei; tum quia omnia concurrentia ad hoc sacramentum habent rationem poenae, ut puta dolor contritionis, erubescencia confessionis, ligamen sacerdotis ad poenam, et labor satisfactionis. De praedictis beatus Thomas, 4. *Sentent.*, dist. 16, q. 1, art. 1, in solutione secundae quaestionculae, sic dicit : « Poenitentia culpae praecedentis offensam abolet per modum recompensationis ejusdem. Haec

autem recompensatio differt a recompensatione vindicativa iustitiae in duobus. Primo, quia, in vindicativa iustitia, ille qui peccavit, se habet ad recompensationem ut patiens tantum, inquantum poena per quam fit culpae recompensatio, est ab alio infligenda; et ideo non praesupponitur ad recompensationem dolor de peccato, sed ex poena recompensante dolor infligitur. In poenitentia autem, ille qui peccavit, se habet ad recompensationem etiam ut agens, quia ipse sponte sua ad poenam recompensantem accedit; et ideo displicentia culpae praeequitur. Secundo differt, quia, in vindicativa iustitia, taxatur poena recompensans secundum arbitrium iudicis, et non ejus in quem commissum est peccatum. Sed, in poenitentia, oportet quod poena recompensans taxetur secundum arbitrium ejus in quem peccatum commissum est; quia talis recompensatio fit ad reconciliandum animum offensi; quae reconciliatio esse non potest, nisi poena recompensans voluntati ejus sufficiat; et ideo oportet, in poenitentia, quod modus poenae satisfactoriae secundum arbitrium sacerdotis, qui vicem Dei obtinet, servetur. Utrique ergo recompensationi hoc commune est, quod fiat recompensatio, non secundum arbitrium ejus qui peccavit, sed alterius hominis. Arbitrium autem rectum requirit cognitionem culpae; quae quidem, si ei qui debet poenam taxare, per eum qui peccavit fiat, confessio dicitur; si autem alias, vel ab aliis, dicitur convictio. Et quia, in poenitentia, sponte qui peccavit ad recompensationem faciendam accedit, requiritur confessio. Et sic recompensatio tribus gradibus perficitur. Quorum primus est displicentia culpae praeteritae; alias non sponte ad recompensationem accederet; et hoc per contritionem perficitur. Secundus est, ut culpam suam notificet Deo per sacerdotem; alias non se ad recompensationem secundum arbitrium ejus in quem peccavit, offerret; et quantum ad hoc est confessio. Tertius est, ut recompenset secundum arbitrium sacerdotis; et quantum ad hoc est satisfactio. » — Haec ille. — Similia dicit, 3 p., q. 90, art. 2. — Ex quibus patet quod confessio, contritio, satisfactio, concurrunt ad completam punitionem poenitentis. Et ideo hoc sacramentum merito dicitur sacramentum poenitentiae.

Dicitur secundo, principaliter ad argumentum, quod ad hoc sacramentum non solum pertinet pro materia confessio poenitentis, immo etiam contritio et satisfactio. De hoc sanctus Thomas, 4. *Sentent.*, dist. 22, q. 2, art. 1, q. 2, ubi quaerit : Utrum interior poenitentia sit res hujus sacramenti. Arguit, tertio loco : « Poenitentia interior videtur esse idem quod contritio. Sed contritio non est res hujus sacramenti, cum sit pars sacramenti. Ergo interior poenitentia non est res hujus sacramenti. » Ecce argumentum. Sequitur responsio : « Dicendum quod tres partes poenitentiae sunt in poenitentia exteriori

et interiori : quia confessio et satisfactio, quæ videntur tantum ad exteriorem pœnitentiam pertinere, inveniuntur in interiori pœnitentia, quantum ad propositum et præmeditationem eorum; et etiam contritio, quæ videtur tantum interioris pœnitentiæ esse, invenitur in pœnitentia exteriori secundum quedam signa, quibus sensibiliter manifestatur, vel aliis, vel saltem ipsi pœnitenti, qui dolorem sensibilem percipit in seipso. » — Hæc ille. — Ex quibus apparet quod non solum confessio exterior, verum etiam contritio et satisfactio pertinent ad materiam hujus sacramenti; et quod hoc sacramentum proprie dicitur sacramentum pœnitentiæ. Item, 4. *Sentent.*, dist. 16, q. 1, art. 1, in solutione tertiæ quæstiunculæ, sic dicit : « Pœna quam pœnitens patitur, tota in rationem satisfactionis cedit. Non enim sola exteriori pœna homo satisfacit, sed etiam interiori; alias oratio mentalis non esset satisfactoria. Unde et pœna quæ est in contritione, et quæ est in confessione, in partem satisfactionis cedit. Et quia satisfactio est ultima pars, totum sacramentum a pœna denominatur, sicut res denominatur ab ultimo sui. » — Hæc ille. — Ex quibus patet quod divisio quam arguens facit, insufficiens est : quia pœnitentia non solum accipitur pro actuali habitu interiori, aut pro exteriori pœnitentia injuncta, verum etiam pro ipsa confessione, quæ est quedam pœna, et pœnitentiæ pars.

Cum autem dicit arguens, quod contritio non potest dici pars hujus sacramenti, quia est dispositio prævia ad sacramentum, etc.; — dicitur quod est dispositio prævia, antequam adsit confessio; sed, assistente confessione, est pars integralis sacramenti. Potest etiam dici quod contritio præcedens confessionem etiam est pars sacramenti, quia in illa incipit sacramentum. Et similiter, dicitur quod executio pœnitentiæ satisfactoriæ non sequitur completum sacramentum, sed est ultima pars, complens sacramentum quoad suum materiale. Sacramentum enim pœnitentiæ est quoddam totum integrale, successivum, sicut docet sanctus Thomas, ubi supra (4. *Sentent.*, dist. 16, q. 1, art. 1, q^{da} 3). « Partes integrales sunt duplices. Quædam sunt partes quantitatis; quæ quandoque sunt unius rationis, ut in totis homogeneis; quandoque vero diversarum rationum, ut in totis heterogeneis. Quædam vero sunt partes essentiæ, sicut materia et forma, et non quantitatis. Et hæc semper sunt diversarum rationum; et habent ordinem naturæ ad invicem, et quandoque etiam ordinem temporis, in his quorum esse non est simul. Et hujusmodi sunt partes de quibus loquimur : quia pœnitentiæ sacramentum, secundum rationem suæ speciei, ex his tribus integratur; et una est prior altera secundum naturam, et quandoque etiam secundum tempus : eorum enim actuum humanorum qui sunt materiales in pœnitentia, non est totum esse simul, sed succedunt sibi invicem;

sed quandoque plures eorum, quorum unus est altero prior secundum naturam, sunt simul tempore. » Item, in solutione secundi argumenti, sic dicit : « In partibus successivorum, ex qualibet parte potest concludi totum : sicut, *Hora tertia est, ergo dies est*. Non tamen totum de una parte prædicatur : non enim dicimus quod hora sit dies; sed tantum de omnibus partibus simul acceptis aliquo modo invenitur prædicari totum, licet improprie. Et sic etiam de qualibet parte pœnitentiæ pœnitentia concluditur, eo quod pœnitentia non habet totum esse suum simul. Non tamen totum de partibus prædicatur, neque conjunctim, neque divisim, proprie loquendo. » — Hæc ille. — Ex quibus patet quod contritio præcedens confessionem et absolutionem, est pars sacramenti pœnitentiæ, et pertinet ad ejus integritatem essentialem. Secundo, patet quod executio pœnæ satisfactoriæ pertinet ad integritatem essentiæ dicti sacramenti. Tertio, patet quod nec contritio præcedens absolutionem, nec satisfactio sequens absolutionem, præcedunt aut sequuntur sacramentum pœnitentiæ, sicut arguens false putat; sed contritio illud inchoat, et executio pœnitentiæ satisfactoriæ illud consummat. De his tamen plura dicentur in sequentibus hujus articuli, et forte in decimasexta vel decimaseptima distinctione. Verumtamen ad omnia quæ ibi dicit Durandus, volens probare quod nec contritio nec satisfactio sint partes hujus sacramenti, patet responsio per prædicta, quia omnia in virtute soluta sunt. Nec de illis propter hoc oportet facere specialem quæstionem, nisi fortius aliquid occurrat.

II. Ad alia argumenta Durandi. — Ad ea quæ secundo loco inducit, scilicet de pœnitentia ut est virtus, — dicitur primo, in generali, quod pœnitentia est quedam virtus specialis, distincta non solum ab intellectualibus aut theologicis, immo a qualibet trium moralium cardinalium. Quod enim sit virtus quedam, ostendit sanctus Thomas, 3 p., q. 85, art. 1 (2), dicens : « Pœnitere est de aliquo a se prius facto dolere. Dolor autem, vel tristitia, dicitur dupliciter. Uno modo, secundum quod est passio quedam appetitus sensitivi; et, quantum ad hoc, pœnitentia non est virtus, sed passio. Alio modo, secundum quod consistit in voluntate; et hoc modo est cum quadam electione; quæ quidem, si sit recta, necesse est quod sit actus virtutis. Dicitur enim, 2. *Ethicorum* (cap. 6), quod virtus est habitus electivus secundum rectam rationem. Pertinet autem ad rectam rationem quod aliquis doceat de quo dolendum est, et eo modo et fine quo dolendum est (6). Quod quidem observatur in pœnitentia de qua nunc loquimur : nam pœnitens assumit mode-

(2) art. 1. — Om. Pr.

(6) a verbis et eo modo usque ad est, Om. Pr.

raturum dolorem de peccatis præteritis, cum intentione removendi ea. Unde manifestum est quod pœnitentia de qua nunc loquimur, est virtus, vel actus virtutis. » — Hæc ille. — Item, 4. *Sentent.*, dist. 14, q. 1, art. 1, in solutione secundæ quæstiunculæ, sic dicit : « In pœnitentia se habet homo ut recipiens et ut agens. Recipit enim a Deo veniam et reconciliationem per Ecclesiæ ministros; et, secundum hoc, habet rationem sacramenti. Sed ex parte actus, sunt de ipso diversæ opiniones. Quidam enim dicunt quod est actus virtutis, et non est virtus. Sed hoc non potest esse : quia, cum actus virtutis non sint in dormiente, dormiens non posset dici pœnitens; quod est falsum. Et ideo aliqui dixerunt quod, ex parte ista, pœnitentia est virtus, sed non proprie loquendo, sed communiter, prout omnia laudabilia virtutes dicuntur, etiamsi sint passionēs. Sed hoc non est verum : quia, secundum Philosophum, 6. *Ethicorum* (cap. 2), principale in virtute morali est electio; unde omnis habitus qui facit rectam electionem, potest dici proprie loquendo virtus. Unde, cum actus pœnitentiæ non causetur tantum ex passione, sed magis ex electione, etiam si nulla sit passio, constat quod pœnitentia proprie loquendo est virtus, et non improprie, sicut verecundia, vel hujusmodi. » — Hæc ille. — Item, ibidem, in solutione primi argumenti, sic dicit : « Non secundum idem pœnitentia est virtus et sacramentum; sed inquantum per pœnitentiam recipit gratiam curantem peccati vulnus, potest esse sacramentum; inquantum autem per habitum infusum ordinatur ad actum rectum, sic est virtus. » — Hæc ille. — Quod autem pœnitentia sit specialis virtus, ostendit, 3 p., ubi supra (q. 85), art. 2 : « Species, inquit, habituum distinguuntur secundum species actuum. Et ideo, ubi occurrit specialis ratio actus laudabilis, ibi necesse est ponere specialem habitum virtutis. Manifestum est autem quod in pœnitentia invenitur specialis ratio actus laudabilis, scilicet operari ad destructionem peccati præteriti, inquantum est offensa Dei; quod non pertinet ad rationem alterius virtutis. Unde necesse est ponere quod pœnitentia sit specialis virtus. » — Hæc ille. — Item, 4. *Sentent.*, ubi supra (dist. 14, q. 1, art. 1), in solutione tertiæ quæstiunculæ, sic dicit : « Pœnitentia accipit vel aspicit specialem rationem objecti; quia respicit peccatum a se commissum, ut expiabile per pœnitentis actum. Et ita actus pœnitentiæ non est detestari peccatum absolute, quia hoc est enjussibile virtutis; sed detestari ad expurgationem ejus, et quantum ad culpam, et quantum ad reatum. Hoc enim nulla alia virtus facit. » — Hæc ille. — Quod autem pœnitentia non sit virtus theologica, ostendit, ibidem, in solutione quartæ quæstiunculæ, dicens : « Virtus theologica habet idem pro objecto et pro fine. Hoc autem non est in pœnitentia : quia objectum ejus est peccatum commis-

sum, quod intendit expiare; finis autem est Deus, cui intendit reconciliari. Et ideo non est virtus theologica, sed inter virtutes morales numeranda est. » — Hæc ille. — Quod autem pœnitentia sit alia virtus a justitia communiter dicta, ostendit, ibidem, in solutione quintæ quæstiunculæ, dicens : « Quia justitia æqualitas quedam est, ideo ubi non potest esse adequatio vera, ibi non potest esse perfecta ratio justitiæ, sed aliquis justitiæ modus; sicut dicit Philosophus in 5. *Ethicorum* (cap. 6), quod domini ad servum non est simpliciter justum, sed dominativum justum. Cum ergo inter hominem et Deum sit maxima distantia, non poterit ibi esse proprie dicta justitia hominis ad Deum, sed aliquis justitiæ modus, quasi per similitudinem. Homo autem efficitur debitor alteri homini dupliciter. Uno modo, per hoc quod ab eo sibi datum est, sicut in voluntariis commutationibus, puta in emptionibus et venditionibus. Alio modo, per hoc quod ei subtrahit, sicut est in involuntariis commutationibus, ut est furtum, percussio, et hujusmodi. Similiter aliquis efficitur Deo debitor per hoc quod ab eo aliquid recipit; et, in hac ratione, Deo reddit debitum honorem latria, sive religio. Alio modo, ex hoc quod contra Deum peccat; et sic reddit Deo debitum pœnitentiæ. Unde, sicut religio ponitur pars justitiæ a Tullio (*de Invent.*, lib. 2), non quidem quasi species, sed quasi pars potentialis, inquantum aliquem modum justitiæ participat; ita etiam pœnitentia pars justitiæ debet poni. » — Hæc ille. — Similia dicit, 3 p., q. 85, art. 3; nisi quod ibi videtur velle quod pœnitentia sit quedam species justitiæ. Ait enim sic : « Pœnitentia non habet quod sit specialis virtus ex hoc solo quod dolet de malo perpetrato; ad hoc enim sufficeret charitas; sed ex eo quod pœnitens dolet de peccato commissio, inquantum est offensa Dei, cum emendationis proposito. Emendatio autem offensæ contra aliquem commissæ fit non per solam cessationem offensæ; sed exigitur ulterius quedam recompensatio, quæ habet locum in offensis in alterum commissis, sicut et retributio; nisi quod recompensatio est ex parte ejus qui offendit, ut puta cum satisfacit, retributio autem est ex parte ejus in quem fuit offensa commissæ. Utrumque autem (z) ad materiam justitiæ pertinet, quia utrumque est quedam commutatio. Unde manifestum est quod pœnitentia, secundum quod est virtus, est pars justitiæ. Sciendum tamen quod, secundum Philosophum, 5. *Ethicorum* (cap. 6), dupliciter dicitur justum, scilicet simpliciter, et secundum quid. Simpliciter quidem justum, est inter æquales, eo quod justitia est æqualitas quedam; quod ille vocat justum politicum, vel civile, eo quod omnes cives æquales sunt, quantum ad hoc quod sunt immediate sub principe, sicut liberi existentes.

(z) autem. — enim Pr.

Justum autem secundum quid, dicitur illud quod est inter illos quorum unus est sub potestate alterius, sicut servus sub domino, filius sub patre, uxor sub viro. Et tale justum consideratur in penitentia. Unde penitens recurrit ad Deum cum emendationis proposito, sicut servus ad dominum, secundum illud Psalm. 122 (v. 2), *Sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri*; et sicut filius ad patrem, secundum illud Lucæ 15 (v. 21), *Pater peccavi in cælum et coram te*; et sicut uxor ad virum, secundum illud Jeremiæ 3 (v. 1), *Tu fornicata es cum amatoribus multis, tamen revertere ad me, dicit Dominus*. » — Hæc ille. — Ex quibus patet quod virtus penitentiae non est justitia simpliciter, sed secundum quid. Et sic debet intelligi illud quod dicit in solutione quarti, scilicet quod penitentia est « directe justitiæ »; et similiter illud quod dicit in solutione tertii, scilicet quod penitentia « continetur sub justitia commutativa ».

Istis præmissis, dicitur ad argumenta singula. Et,

Ad primum quidem, dicitur, negando minorem: nam penitentia potest dici virtus infusa, et virtus acquisita. Nec valet improbatio hujus. Tum quia falsum est quod solæ virtutes theologicæ infundantur a Deo, ut visum fuit, 3. *Sentent.*, dist. 33; et ibi responsum fuit objectionibus arguentis. Tum etiam quia habitus penitentiae acquisitus ex actibus potest dici virtus. Et cum dicit arguens, quod tunc penitens haberet virtutem, qua caret innocens, etc.; — dicitur quod sicut non est inconveniens quod ille qui fuit peccator, habeat, dum penitet, aliquem actum virtuosum quem non habuit innocens, qui nunquam peccavit; sic non est inconveniens quod habeat aliquem habitum virtuosum, potissime acquisitum ex actibus, quem nunquam habuit innocens. Unde argumentum parum vel nihil habet apparentiæ, et minus existentiae. De prædictis sanctus Thomas, 4. *Sentent.*, ubi supra (dist. 14, q. 1), art. 3, in solutione secundæ quæstionculæ, sic dicit: « *Habitus est medius inter potentiam et actum. Et quia, remoto priori, removetur posterius, non autem e converso; ideo, remota potentia ad actum, removetur habitus, non autem remoto actu. Et quia subtractio materiæ tollit actum, propter hoc quod actus non potest esse sine materia in quam transit; ideo habitus alicujus virtutis competit alicui cui non suppetit materia, propter hoc quod suppetere potest, et ita in actum exire; sicut pauper homo potest habere habitum magnificentiae, sed non actum, quia non habet magnitudinem divitiarum, quæ sunt materia magnificentiae, sed potest habere. Et ideo, cum innocentes in statu innocentie non habeant peccata commissa, quæ sunt materia penitentiae, licet possint habere, actus penitentiae in eis esse*

non potest, sed habitus potest, et hoc, si gratiam habeant, cum qua omnes virtutes infunduntur. » — Hæc ille. — Ibidem etiam ostendit, in solutione tertiæ quæstionculæ, quod penitentia remanet in beatis hominibus, licet quoad alium actum quam in via. Item, in multis locis, tenet sanctus Thomas quod in Christo non fuit spes, neque penitentia; ut patet, 3 p. (q. 7, art. 4), et 3. *Sentent.* (dist. 26, q. 2, art. 5).

Ad secundum, negatur principale assumptum. Penitere enim est principalis et primus actus virtutis penitentiae. Nec valet probatio; quia secus est de virtutibus retrahentibus a malo, et de aliis. Unde sanctus Thomas, 4. *Sentent.*, ubi supra (dist. 14, q. 1), art. 1, q. 2, arguit sic, quarto loco: « *Omnis virtus est per ordinem ad bonum. Sed penitentia dicitur per ordinem ad malum (α). Ergo non est virtus.* » Ecce argumentum. Sequitur responsio: « *Dicendum quod bonum illud ad quod virtus immediate ordinatur, est actus perfectus ipsius. Et ideo aliquæ virtutes sunt, quæ principalem actum habent in retrahendo a malo; sicut modestia, et temperantia, et hujusmodi. Et similiter actus perfectus penitentiae est in retrahendo a malo. Nec propter hoc sequitur quod non sit virtus.* » — Hæc ille. — Item, ibidem, in solutione quinti, sic dicit: « *Penitentia respicit turpe in præterito, cui potest succedere perfectio in præsentī. Et ideo non est actus imperfecti de necessitate.* » Item, 3 p., q. 85, art. 1, in solutione secundi, sic dicit: « *Penitentia, secundum quod est passio, non est virtus. Est autem virtus, secundum quod habet electionem rectam ex parte voluntatis. Quod tamen magis potest dici de penitentia quam de verecundia: nam verecundia respicit turpe factum ut præsens, penitentia autem ut præteritum; est autem contra perfectionem virtutis, quod aliquis in præsentī habeat turpe factum, de quo oporteat eum verecundari; non est autem contra perfectionem virtutis, quod aliquis prius commiserit turpia facta, de quibus oporteat eum penitere, cum ex vitioso fiat aliquis virtuosus.* » — Hæc ille.

Cum autem dicit arguens, quod aliquis potest fieri virtuosus qui nunquam fuit vitiosus; — dicitur quod hoc non valet. Tum quia virtus penitentiae simul infunditur cum gratia in baptismo; sed non potest exire in actum, nisi precedente aliquo peccato. Unde sanctus Thomas, 4. *Sentent.*, ubi supra (dist. 14, q. 1), art. 3, q. 2, arguit sic, primo loco: « *Penitere est mala commissa plangere. Sed innocentes nullum malum commiserunt. Ergo in eis non est penitentia.* » Ecce argumentum. Sequitur responsio: « *Dicendum quod, quamvis non commiserint, possunt tamen committere; et ideo eis habitum penitentiae habere competit. Sed tamen*

(α) ad malum. — a malo Pr.

iste habitus non potest exire in actum, nisi forte respectu venialium peccatorum, quia peccata mortalia tollunt ipsum. Nec tamen est frustra, quia est perfectio potentiae naturalis. » — Haec ille. — Tum etiam quia non est inconveniens, aliquem habitum acquisitum ex actibus a malo retrahentibus, esse et dici virtutem, ut dictum est.

Ad tertium patet solutio per predicta. Conceditur enim quod principalis actus poenitentiae est bonum facere, vel eligere; sed ista bona electio potest esse in retrahendo a malo, et detestando illud, eligendo talem detestationem tanquam rectae rationi consonam, et in electione proportionando et taxando poenam peccato commisso, et in placando Deum, et expurgando peccatum. Unde materia remota poenitentiae, ut supra dictum est, est peccatum et malum, circa quod potest esse multiplex bona electio; sicut temperantia facit rectam electionem circa turpissimas passiones, scilicet circa concupiscentias et delectationes tactus, ut ostendit diffuse sanctus Thomas, 2^a 2^e, q. 141, in octo articulis. Non oportet autem quod primus et principalis actus virtutis sit electio circa bonam materiam remotam, cum circa furtum et homicidium bene eligat ipsa iustitia. Item, ut dictum est, aliud est de virtutibus retrahentibus a malo, et aliud de inclinantibus in bonum.

Quis autem sit actus poenitentiae, et quos habeat communiter, ostendit sanctus Thomas, 3 p., q. 85, art. 5, dicens: « De poenitentia possumus loqui dupliciter. Uno modo, quantum ad habitum; et sic immediate infunditur a Deo, sine nobis principaliter operantibus, non tamen sine nobis dispositive cooperantibus per aliquos (x) actus. Alio modo possumus loqui de poenitentia, quantum ad actus quibus Deo operanti in poenitentia cooperamur (z). Quorum actuum primum principium est Dei operatio convertentis cor, secundum illud *Thren. 5* (v. 21), *Convertite nos, Domine, ad te, et convertemur*: secundus actus est motus fidei; tertius actus est motus timoris servilis, quo quis, timore suppliciorum, a peccatis retrahitur; quartus est motus spei, quo quis, sub spe veniae consequendae, assumit propositum emendandi; quintus actus est motus charitatis, quo alicui peccatum secundum se displicet, et non jam propter ipsa supplicia; sextus est motus timoris filialis, quo quis propter reverentiam Dei, aliquis emendam Deo voluntarius offert. Sic ergo patet quod actus poenitentiae a timore servili procedit, sicut a primo motu affectus ad hoc ordinati; a timore autem filiali, sicut ab immediato et proximo principio. » — Haec ille. — Item, sequenti articulo: « In virtutibus, inquit, non attenditur ordo temporis quantum ad habitus; quia, cum virtutes sint connexae, omnes simul incipiunt esse in anima.

Sed dicitur una earum esse prior alia ordine naturae, qui consideratur ex ordine actuum, secundum quod actus unius virtutis praesupponit actum alterius virtutis. Secundum hoc ergo dicendum est quod actus quidam laudabiles etiam tempore praecedere possunt actum et habitum poenitentiae; sicut actus fidei et spei informis, et actus timoris servilis. Actus autem et habitus charitatis simul sunt tempore cum habitu et actu poenitentiae, et cum habitibus aliarum virtutum: nam, in justificatione impii, simul est motus liberi arbitrii in Deum, qui est actus fidei per charitatem formalus, et motus liberi arbitrii in peccatum, qui est actus poenitentiae. Horum tamen duorum actuum primus naturaliter praecedit secundum: nam actus poenitentiae virtutis est contra peccatum ex amore Dei; unde primus actus est causa et ratio secundi. » — Haec ille. — Similia dicit, 4. *Sentent.*, ubi supra (dist. 14, q. 1), art. 2, in solutione primae et secundae quaestionum. Unde, in solutione quinti argumenti secundae quaestionum, dicit quod motus poenitentiae quandoque provenit ex electione boni, quandoque ex fuga mali. Et, in eodem articulo, saepe dicit quod poenitentia ordinatur ad recessum a malo, et omnes aliae virtutes ad consecutionem boni. Ex quibus omnibus patet quod sufficit ad primum et principalem actum virtutis quod sit electio boni, vel quod ipsum concomitetur electio boni. Sic autem est de actu poenitentiae, quem concomitatur amor Dei.

Ad quartum dicitur quod poenitentia est virtus moralis. Et ad improbationem hujus, dicitur quod nulla virtus moralis mere habet pro objecto, vel fine proximo, vel pro circumstantia informante, aliquid excedens dictamen rationis naturalis; et hoc ex seipsa. Potest tamen talia habere ex concursu vel imperio virtutum theologicarum. Item, licet illa propositio haberet verum, loquendo de virtutibus moralibus acquisitis, non tamen loquendo de infusis. Et de hoc sanctus Thomas, 4. *Sentent.*, ubi supra (dist. 14, q. 1), art. 1, q. 4, in solutione secundi, sic dicit: « Virtutes infusae tripliciter se habent ad Deum. Quaedam enim habent Deum pro objecto et fine, sicut theologiae. Quaedam vero non pro objecto in quod transeat actus, sed pro fine proximo; sicut patet de patria, quae aliquas servitutis protestationes quasi materiam habet, quas immediate ordinat in Deum quasi in finem. Et tales virtutes propinquissimae sunt theologicis. Unde et actus harum virtutum attribuntur theologicis, sicut proxime imperantibus. Unde ab Augustino (*Enchir.*, cap. 3) dicitur quod *fide, spe, charitate colitur Deus*. Quaedam autem non habent Deum pro objecto, neque pro fine proximo, sed ultimo: sicut temperantia, quae habet passiones pro materia, et quietem animi pro fine proximo; sed hanc ulterius ordinat ad Deum. Poenitentia autem, quamvis non habeat Deum pro objecto, habet tamen

(x) aliquos. — alios Pe.

(z) cooperamur — cooperantur Pr.

Deum pro fine proximo; quia ad hoc in peccata commissa destruenda movetur, ut Deo reconcilietur. Et ideo actus ejus, scilicet peccatum expellere, vel justificare, quandoque fidei, quandoque charitati ascribitur. » — Hæc ille.

Ad quintum dicitur quod solum probat quod pœnitentia pertineat ad justitiam; non quidem quod sit ipsa virtus justitiæ simpliciter dictæ, quæ est inter æquales, et reddit æquale ex debito; quia non sic potest homo reddere Deo æquale. Sed pertinet ad justitiam quasi pars potentialis, vel pars subjectiva justitiæ communiter et secundum quid dictæ. Non enim quælibet virtus quæ ordinat hominem ad alterum in ratione debiti (α), est justitia proprie dicta, ut ostendit sanctus Thomas, 2^a 2^æ, q. 80, art. 1, ubi sic dicit: « In virtutibus quæ alicui principali adjunguntur, duo sunt considerata: primo quidem, quod virtutes ille in aliquo cum virtute principali conveniant; secundo, quod in aliquo deficiant a perfecta ratione ipsius. Quia vero justitia ad alterum est, omnes (6) virtutes quæ ad alterum sunt, possunt, ratione convenientiæ, justitiæ annexi. Ratio vero justitiæ consistit in hoc quod alteri reddatur quod ei debetur secundum æqualitatem. Dupliciter ergo aliqua virtus ad alterum existens, a ratione justitiæ deficit: uno quidem modo, in quantum deficit a ratione æqualis; alio modo, in quantum deficit a ratione debiti. Sunt enim quedam virtutes, quæ debitum quidem alteri reddunt, sed non possunt reddere æquale. Et primo quidem quidquid ab homine Deo redditur, debitum est; non tamen potest esse æquale, ut scilicet tantum homo ei reddat, quantum debet, secundum illud Psalmi 115 (v. 12): *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* Et, secundum hoc, adjungitur justitiæ religio (γ), quæ, ut dicit Tullius (*de Invent.*, lib. 2), *superiori cuidam naturæ, quam divinam vocant, curam, vel cultum, ceremoniamque offert*, etc. » — Hæc ille. — Et sicut dicit ibi de religione et pietate et observantia, quod deficiunt a ratione justitiæ, quia, licet reddant debitum, non tamen æquale; ita dicendum est de pœnitentia, ut superius patuit.

Et hæc sufficiunt ad argumenta Durandi.

§ 2. — AD ARGUMENTA CONTRA SECUNDAM CONCLUSIONEM

I. Ad argumenta Aureoli.

Ad argumenta Aureoli contra secundam conclusionem, dicitur primo, in generali, quod materia et objectum pœnitentiæ virtutis potest dici non solum ipsa pœna, immo ipsum peccatum commissum, pro quo infer-

tur pœna. Quod enim objectum pœnitentiæ sit peccatum, patet ex precedentibus. Et ulterius, quia principalis ejus actus est dolere et detestari; constat autem quod materia et objectum illius actus est peccatum; et, per consequens, est materia virtutis. Quod etiam pœna possit dici objectum vel materia pœnitentiæ, patet: quia ad pœnitentiam non solum pertinet detestari peccata, immo, ultra hoc, actus pœnitentiæ est propositum emendandi et purgandi peccatum per pœnam. Et sic utrumque, tam pœnam quam culpam, potest dici materia vel objectum pœnitentiæ. De predictis sanctus Thomas, 4. *Sentent.*, dist. 14, q. 1, art. 1, in solutione sextæ questionculæ, sic dicit: « Pœnitentia et vindicativa justitia circa idem aliquo modo sunt, scilicet circa punitionem offense. Sed in duobus differunt. Primo, quia vindicativa proprie est in iudice pœnam infligente, quam reus quandoque invite sustinet; sed pœnitentia est in ipso reo, qui voluntarius pœnam sustinet pro culpa commissa. Secundo, quia vindicativa justitia respicit offensam communiter; sed pœnitentiæ virtus respicit offensam Dei. Unde oportet quod pœnitentia consistat in emendatione offense voluntarie assumpta, et tali qualis Deo competit. Sicut autem hominibus, qui vident ea quæ foris patent, fit offense recompensatio per aliqua exteriora; ita Deo, qui intuetur cor, oportet quod incipiat recompensatio fieri in ipso cordis affectu. Fit autem recompensatio exterius in duobus: primo, in hoc quod aliquis exterius pœnam subit pro offense quam fecit; secundo, in hoc quod cavet in futurum ne similis offense ab eo fiat. Et hæc duo oportet quod homo in corde exhibeat per pœnitentiam: primo, dolorem cordis pro malis quæ fecit; secundo, propositum de cetero talia non committendi. Et hæc duo diffinitio pœnitentiæ continet. Unde Magister, diffiniens pœnitentiam, aliquid pœnit quasi genus, in hoc quod dicit quod *est virtus*; dolorem de peccatis, in hoc quod dicit, *quæ mala commissa plangimus*; et propositum de futura emendatione, in hoc quod dicit, *cum emendationis proposito*, v. » — Hæc ille. — Ex quibus patet quod actus completus pœnitentiæ duo objecta respicit: scilicet culpam de qua dolet, et pœnam quam assumit. Utrum autem eodem simplici actu doleat de peccato et eligat pœnam et emendam, aut sint duo actus, non refert ad propositum; sed videtur quod sit idem actus, habens duo objecta ordinem inter se habentia, ut finis et id quod est ad finem, aut aliquo alio modo ordinata. Item, ibidem, in solutione secundi argumenti, sic dicit: « Illud quod pertinet ad corporalem immutationem, non pertinet ad virtutem quasi essentialis actus ejus; sed potest pertinere ad virtutem, sicut materiale circa quod operatur, quia etiam passiones corporales sunt virtutum materia. Et, secundum hoc, dicendum quod ipsius virtutis pœnitentiæ sensibilis

(α) debiti. — debiti Pr.

(6) autem. — Ad. Pr.

(γ) religio. — religioni Pr.

dolor, vel corporalis fletus, potest esse quoddam materiale, inquantum hoc reddit Deo poenitens, quasi debitum pro offensa commissa. Et ideo, si per planetum significatur actus poenitentiae, tunc nihil aliud dicit quam detestationem; si autem dicatur materiale poenitentiae, sic potest etiam sensibilem vel corporalem fletum dicere. » — Haec ille.

Dicitur secundo, quod primum argumentum magis est ad oppositum quam ad propositum: quia justitia punitiva, et generaliter justitia commutativa, non solum habet pro materia poenam, immo culpam, cui reddit aequalem poenam. De hoc sanctus Thomas, 2^a 2^e, q. 61, art. 3, ubi sic quaerit: Utrum eadem sit materia justitiae distributivae et commutativae? Sic dicit: « Justitia est circa quasdam operationes exteriores, scilicet distributionem et commutationem. Quae quidem sunt (z) usus quorundam exteriorum, vel rerum, vel personarum, vel etiam operum: rerum quidem, sicut cum aliquis aufert vel restituit alteri rem suam; personarum autem, cum aliquis in ipsam personam hominis injuriam facit, puta percutiendo vel conviciando, aut etiam cum irreverentiam exhibet; operum autem, sicut (z) cum quis ab alio juste exigit, vel reddit aliquod opus. Si ergo accipiamus ut materiam utriusque justitiae ea quorum operationes sunt usus, eadem est materia commutativae et distributivae justitiae: nam et res distribui possunt a communi in singulos, et commutari de uno in alium; et est etiam quaedam distributio laboriosorum operum, et recompensatio. Si autem accipiamus ut materiam utriusque justitiae actiones ipsas principales, quibus utimur rebus et personis et operibus, sic invenitur utrobique alia materia: nam distributiva justitia est directiva distributionis; commutativa vero justitia est directiva commutationum, quae attendi possunt inter duas personas. Quarum quaedam sunt involuntariae, quaedam voluntariae: involuntariae quidem, quando aliquis re alterius utitur, vel persona, vel opere, eo invito; quod quidem quandoque contingit occulte per fraudem, quandoque manifeste per violentiam, etc. » Et postea, enumeratis commutationibus, tam voluntariis quam involuntariis, concludit, dicens: « In hujusmodi autem actionibus, sive voluntariis, sive involuntariis, eadem est ratio accipiendi medium, scilicet secundum aequalitatem recompensationis. Et ideo omnes istae actiones ad unam speciem justitiae (y) pertinent, scilicet commutativam. » — Haec ille. — Ex quibus patet quod justitiae materia sunt non solum punctiones, immo furta, homicidia, et aliae involuntariae et culpabiles commutationes. Sicut ergo justitia punitiva respicit illa duo, sic poenitentia respicit, tanquam materiam

vel objectum, tam culpam quam poenam; sed differenter, quia culpam respicit ut materiam circa quam agit, poenam vero ut id quod agit, et quasi proprium effectum; sicut et justitia punitiva vel commutativa differenter respicit justum et injustum. Unde argumentum non aliud concludit nisi quod peccatum non est objectum poenitentiae ut operatum ab ea; quia illo modo poena est ejus objectum. Cum quo stat quod peccatum est objectum poenitentiae, tanquam id circa quod operatur, et super quod cadit principalis actus poenitentiae, scilicet detestatio et displicentia.

Ad secundum, negatur minor. Unde sanctus Thomas, 4. *Sentent.*, ubi supra (dist. 14, q. 1), art. 1, q. 4, in solutione quarti, sic dicit: « Medium (z) non eodem modo accipitur in justitia, et in aliis virtutibus moralibus. Accipitur enim justitiae medium per adaequationem rei ad rem. Haec autem adaequatio fit in justitia commutativa, quando ab eo qui habuit plus, aliquid subtrahitur; et ei qui minus habuit, additur. Ille autem qui alterum offendit, vel laesit, plus habuit; et qui laesus est, habuit minus; inquantum huic subtractum est quod ei debebatur, et ille usus est propria voluntate in hoc quod non debuit. Et ideo vindicativa justitia ab eo qui offensam fecit, quantum habuit plus debito, tantum subtrahit ei, et dat illi qui est laesus, dum ad honorem et in satisfactionem ejus alium punit. Sic ergo vindicativa justitia constituit medium in offensis, quae sunt materia ejus: non quidem tenendo medium in offensis, ut quasdam recipiat, et quasdam abjiciat (sicut temperantia ponit medium in delectationibus); sed omni offensione proportionando poenam debitam. Et similiter, poenitentia pro quolibet peccato commisso poenam infert sibi ipsi debitam; non autem ita quod aliquod peccatum dimittat, et aliquod retineat. (z) » — Haec ille. — Ex quibus patet falsitas minoris argumenti, dicens quod poenitentia non ponit medium in offensis aut peccatis. — Quod autem dicit de circumstantiis, etc., non valet: quia eodem modo poenitentia ponit circumstantias circa peccatum, sicut ponit medium; quia scilicet poenam circumstantionatam et proportionatam peccatis adhibet.

Ad confirmationem, dicitur quod non est simile de poenitentia et aliis virtutibus. Unde sanctus Thomas, ubi supra (4. *Sentent.*, dist. 14, q. 1, art. 1), in solutione primi argumenti tertiae quaestione, sic dicit: « Omnis virtus expellit peccatum oppositum formaliter, quantum ad suum actum primum, qui est informare subjectum. Sed actus secundus in aliis virtutibus, qui est operatio, non ordinatur principaliter ad repellendum peccatum, sicut est in poenitentia. Et ideo poenitentia non formaliter, sed

(z) quidem sunt. — sunt quidam Pr.

(z) sicut. — sunt Pr.

(y) justitiae. — injustitiae Pr.

(z) in justitia. — Ad. Pr.

(z) retineat. — abjiciat Pr.

quasi effective, peccatum expellit: habet enim peccatum expellendum pro materia, et operatur circa ipsum ut expellatur. » — Hæc ille. — Item, 3 p., q. 85, art. 2, in solutione secundi, sic dicit: « Pœnitentia habet quidem realiter generalem materiam, inquantum respicit omnia peccata; sed (z) tamen sub ratione speciali, inquantum sunt emendabilia (c) per actum hominis cooperantis Deo ad suam justificationem. » Item, in solutione tertii, sic dicit: « Pœnitentia expellit omne peccatum effective, inquantum operatur ad destructionem peccati, prout est remissibile ex divina gratia, homine cooperante. » — Hæc ille. — Ex quibus omnibus patet quod pœnitentia respicit pro materia et objecto illud quod ipsa destruit, licet habeat pro partiali objecto aliquid quod ipsa efficit, ut supra dictum fuit.

Ad tertium patet responsio ex solutione primi et secundi; quia minor est neganda, scilicet quod justitia punitiva vel vindicativa non habeat offensam pro materia vel objecto.

II. Ad alia argumenta Aureoli. — Ad ea quæ secundo loco objicit contra conclusionem eandem, dicitur. Et ad primum quidem, dicitur primo, quod ad materiam sacramenti pœnitentie pertinent tres actus pœnitentis: scilicet contritio, confessio, et satisfactio. Et de hoc plura dicta sunt in principio hujus tertii articuli. Unde sanctus Thomas, 3 p., q. 90, art. 2, sic dicit: « Duplex est pars, ut habetur in 5. *Metaphysicæ* (t. c. 31): scilicet pars essentialis, et pars quantitatis. Partes quidem essentialis sunt naturaliter materia et forma, logice autem genus et differentia. Hoc autem modo quodlibet sacramentum dividitur in materiam et formam, sicut in partes essentialis. Unde sacramenta consistunt in rebus et verbis. Sed quia quantitas se tenet ex parte materie, partes quantitatis sunt partes materie. Et hoc modo sacramento pœnitentie specialiter assignantur partes, quantum ad actus pœnitentis, qui sunt materia hujus sacramenti. Sciendum autem quod alio modo fit recompensatio offense in pœnitentia, et in justitia vindicativa. Nam, in vindicativa justitia, fit recompensatio secundum arbitrium judicis, non secundum voluntatem offendentis vel offensi; sed, in pœnitentia, fit recompensatio offense secundum voluntatem peccantis, et secundum arbitrium Dei, in quem peccatur; quia hic non queritur sola reintegratio aequalitatis justitie, sicut in justitia vindicativa, sed magis reconciliatio amicitie, quod fit dum offendens recompensatur secundum voluntatem ejus quem offendit. Sic ergo requiritur ex parte pœnitentis: primo quidem, voluntas recompensandi, quod fit per contritionem;

secundo, quod se subiciat arbitrio sacerdotis loco Dei, quod fit in confessione; tertio, quod recompensetur secundum arbitrium ministri Dei, quod fit in satisfactione. Et ideo contritio, confessio, satisfactio ponuntur partes pœnitentie. » — Hæc ille.

Dicitur secundo, quod antecedens, vel major argumenti est falsa: quia sacramentum pœnitentie non est perfectum sacramentum, nisi pœnitens satisfaciatur actu, vel proposito, per se, vel per alium. Nec valet illud quod adducitur de Papa: quia, dum Papa dat tales indulgentias, non tollit satisfactionem; sed satisfactionem et pœnitentias Sanctorum qui sunt in gloria, applicat taliter absolutis, sicut ostendit sanctus Thomas, 4. *Sentent.*, dist. 20, q. 1, art. 3, in solutione primæ questioncule, et ibidem, in solutione secundi argumenti, ubi sic dicit: « Ille qui indulgentias suscipit, non absolvitur simpliciter loquendo a debito pœnæ, sed datur sibi unde debitum solvat, etc. » De hoc alias (dist. 20).

Cum autem ulterius dicit quod tanta posset apparere contritio in pœnitente, etc.: — dicitur quod, in tali casu, in pœnitente esset satisfactio tripliciter: scilicet in proposito, et in signo, et in sui initio. Quod enim talis satisfaciatur quoad propositum, patet; aliter non esset contritus, nisi haberet propositum satisfaciendi et recompensandi, et omnem pœnam sibi rationabiliter injungendam portandi. Quod autem haberet satisfactionem sicut in signo, patet ex dictis: ex quo enim confitetur, subicit se arbitrio sacerdotis, et significat se paratum satisfacere. Quod autem habeat satisfactionem sicut in sui initio, vel medio, patet: quia satisfactio incipit in contritione, et mediatur in confessione, et completur in exteriori pœna. De hoc sanctus Thomas, 4. *Sentent.*, dist. 16, q. 1, art. 1, in solutione tertie questioncule, ubi sic dicit: « Pœna quam pœnitens patitur, tota in ratione satisfactionis succedit. Non enim sola exteriori pœnitentia homo satisfacit, sed etiam interiori; alias oratio mentalis non esset satisfactio. Unde et pœna quæ est in contritione, et pœna quæ est in confessione, in partem satisfactionis cadit. Et quia satisfactio est ultima pars, totum sacramentum a pœna denominatur, sicut res denominatur ab ultimo sui. » — Hæc ille.

Ad secundum, negatur major. Nec valet probatio; quia sanctus Thomas non dicit quod in materia cujuslibet sacramenti sit aliqua virtus supernaturalis, ut patet, dist. 22, q. 2, art. 1, in solutione primæ questioncule, ubi sic dicit: « In sacramento pœnitentie, sacramentale signum non est aliqua materia exterius apposta, sed exteriores actus, quibus homo ad salutem suam cooperatur (z); et complementum operationis ab extrinseco significatur, per absolutionem sacerdotis; sicut materia, in aliis sacramentis, per ministri sanctificationem efficaciam

(z) sed. — et Pr.

(c) emendabilia. — emundabilia Pr.

(z) cooperatur. — operatur Pr.

sacramentalem recipit. Et ideo poenitentia exterior est sacramentale signum in sacramento poenitentiae. » Haec ille. — Item, ibidem, in solutione secundi, sic dicit : « Materia, quae est in aliis sacramentis signum sacramentale, inquantum ab exteriori datur, representat exterius agens in sanctificatione; et ideo aliquo modo competit ut gratiam causet. Sed poenitentia exterior, quae est signum sacramentale in hoc sacramento, representat cooperationem recipientis, et non influentiam quae est ex parte agentis extrinseci. Et ideo non competit ei quod gratiam aliquo modo causet. » — Haec ille. — Item, ibidem, in solutione tertii, sic dicit : « Sacramentalibus signis, in aliis sacramentis, adhibetur forma verborum, ad eorum sanctificationem; quia gratiam continent et causant. Sed exterior poenitentia non est signum gratiam causans. Et ideo non oportet quod sanctificetur per aliquam formam verborum. Sed verba quae a sacerdote absolvente proferruntur, immediate feruntur ad eum qui se subijcit sacramento. Unde ipse sanctificatur virtute absolutionis, et gratiam suscipit; non autem sanctificatur ejus confessio, ut ex ea gratiam accipiat, sicut erat in baptismo de sanctificatione aquae. » — Haec ille. — Item, ibidem, in solutione secundae quaestionulae, sic dicit : « Interior poenitentia est res exterioris poenitentiae, sed ut significata tantum per actus poenitentis, ut significata autem et causata per eodem actus adjuncta absolutione ministri, per quam aliquo modo ad gratiam disponitur : sicut etiam in sacramento Eucharistiae, corpus Christi verum, est res significata tantum per species panis et vini, sed causata per verba ministri; et illa duo conjuncta sunt simul signum et causa. » — Haec ille. — Ex quibus patet quod non est mens sancti Thomae, quod in quolibet sacramento novae legis materia sacramenti habeat virtutem supernaturaliter infusam, activam respectu dispositionis ad gratiam, sed solum in illis in quibus verba ministri diriguntur ad materiam sanctificandam. Item, sufficit quod materia sacramenti sit dispositio ad gratiam, licet non causet aliam dispositionem ex aliqua virtute sibi inherente; sic autem est de ipsa contritione. — Ad impugnationem responsionis ibidem datae, dicitur quod, licet satisfactio poenitentialis, ut praecise concepta, vel in proposito volita, non sit signum sensibile, nec proprie materia sacramenti poenitentiae; tamen, ut volita, et significata, et inchoata, et mediata, est signum sensibile; et, ut sic, potest esse materia sacramenti.

Ad tertium, negatur major : quia ejus opposita vera, scilicet quod in eodem instanti quo inchoatur hoc sacramentum in sui materia, puta in vera contritione, desinit morbus peccati quoad culpam. Et ideo nil mirum si, completa satisfactione, desinit morbus quoad poenae reatum. Unde illud argumentum parum habet apparentiae. Unde beatus Thomas,

3 p., q. 90, art. 2, in secundo loco, arguit sic : « In sacramentis novae legis confertur gratia. Sed in satisfactione non confertur aliqua gratia. Ergo satisfactio non est pars sacramenti. » Ecce argumentum. Sequitur responsio : « Dicendum, inquit, quod satisfactio, prout est in proposito, confert gratiam; et auget eam, prout est in executione; sicut baptismus in adultis. » — Haec ille. — Ex quibus patet nullitas argumenti : quia, si quid probaret, utique concluderet quod baptismus collatus contrito adulto non esset sacramentum; quod est falsum.

Ad illud quod ultimo adducitur, de contritione, dicitur quod, — licet contritio in se non sit sensibilis exterius, est tamen sensibilis in se ipsi contrito, ut supra dictum est. — Dicitur secundo, quod, licet contritio in se non sentiat exterior ab aliis a contrito, potest tamen sentiri in suo signo et effectu, puta confessione et satisfactione. De hoc sanctus Thomas, 3 p., ubi supra (q. 90, art. 2). Arguit enim sic (arg. 1) : « Contritio est in corde; et sic pertinet ad interiorem poenitentiam. Confessio autem est in ore, et satisfactio est in opere; et sic duo ultima pertinent ad exteriorem poenitentiam. Poenitentia autem interior non est sacramentum, sed sola poenitentia exterior, quae sensui subiacet. Ergo contritio non est pars sacramenti poenitentiae. » Ecce argumentum. Sequitur responsio : « Dicendum, inquit, quod contritio secundum essentiam quidem est in corde, et pertinet ad interiorem poenitentiam; virtualiter autem pertinet ad poenitentiam exteriorem, inquantum implicat propositum confitendi et satisfaciendi. » — Haec ille.

§ 3. — AD ARGUMENTA CONTRA TERTIAM CONCLUSIONEM

I. Ad argumenta Scoti. — Ad primum Scoti contra tertiam conclusionem, dicitur primo, in generali, quod nusquam legi sanctum Thomam sensisse quod reatus derelictus ex actu peccati sit quid reale absolutum, puta habitus, aut dispositio de genere qualitatis; nec similiter quod sit respectus aut relatio realis. Nam sanctus Thomas, loquens de reatu, querit, 1^a 2^a, q. 87, art. 1 : Utrum reatus poenae sit effectus peccati? Et, in responsione principali, sic dicit : « Ex rebus naturalibus ad res humanas derivatur ut illud quod contra aliud insurgit, ab eo detrimentum patiat. Videmus enim in rebus naturalibus, quod unum contrarium vehementius agit, altero contrario superveniente; propter quod aquae calefactae magis congelantur, ut dicitur in 1. Meteor. (cap. De grandinis generatione). Unde in hominibus hoc ex naturali inclinatione invenitur, ut unusquisque deprimat eum qui contra ipsum insurgit. Manifestum est autem quod quaecumque continentur sub aliquo ordine, sunt quodammodo unum in ordine ad principium ordinis.

Unde quidquid contra aliquem ordinem insurgit, consequens est ut ab ipso ordine et (x) principe ordinis deprimatur. Cum autem peccatum sit actus inordinatus, manifestum est quod quicumque peccat, contra aliquem ordinem agit; et ideo ab ipso ordine conveniens est ut deprimatur; quæ quidem depressio (5) pœna est. Unde secundum tres ordines quibus subditur humana voluntas, triplici pœna potest homo puniri. Primo quidem subditur humana natura ordini propriæ rationis; secundo, ordini exterioris hominis gubernantis spiritualiter, vel temporaliter, politico, seu œconomico; tertio, subditur universali ordini divini regiminis. Quilibet autem horum ordinum per peccatum pervertitur, dum ille qui peccat, agit et contra rationem, et contra legem humanam, et contra legem divinam. Unde triplicem pœnam incurrit: unam quidem a seipso, quæ est conscientie remorsus; aliam vero ab homine; tertiam vero a Deo. » — Hæc ille. — Item, eadem quæstione, art. 6, querit: Utrum reatus pœne remaneat post peccatum? Et respondet sic: « In peccato duo possunt considerari: scilicet actus culpæ, et macula sequens. Planum est autem quod, cessante actu peccati, remanet reatus in omnibus peccatis actualibus. Actus enim peccati facit hominem reum pœne, inquantum transgreditur ordinem divinæ justitiæ; ad quem non redit nisi per quandam recompensationem pœne, quæ ad æqualitatem justitiæ reducit; ut scilicet qui plus voluntati suæ indulsit quam debuit, contra mandatum Dei agens, secundum ordinem divinæ justitiæ, aliquid contra id quod vellet simpliciter, spontaneus vel (7) invitus patiat. Quod etiam in injuriis hominibus factis observatur, ut per recompensationem reintegretur æqualitas justitiæ. Unde patet quod, cessante actu peccati vel injuriæ illatæ, adhuc remanet debitum pœne. Sed, si loquamur de ablatione peccati quoad maculam, sic manifestum est quod macula peccati ab anima auferri non potest, nisi per hoc quod anima Deo conjungitur, per cuius distantiam detrimentum proprii nitoris incurrebat, quod est macula. Conjungitur autem homo Deo per voluntatem. Unde macula peccati tolli non potest, nisi voluntas hominis ordinem divinæ justitiæ accipiat, ut scilicet vel ipse pœnam sibi spontaneus assumat in recompensationem culpæ præteritæ, vel etiam a Deo illatam patienter suscipiat: utroque enim modo pœna rationem satisfactionis habet. Pœna autem satisfactoria diminuit aliquid de ratione pœne. Est enim de ratione pœne quod sit contra voluntatem. Pœna autem satisfactoria, etsi secundum absolutam considerationem sit contra voluntatem, non tamen ut hic et nunc; et, per hoc, est

voluntaria. Unde simpliciter est voluntaria, secundum quid autem involuntaria. Dicendum est ergo quod, remota macula culpæ, potest quidem remanere reatus pœne, non simpliciter, sed pœne satisfactoriæ. » — Hæc ille. — Item, 2. *Sentent.*, dist. 42, q. 1, art. 2, sic dicit: « Reatus dicitur secundum quod aliquis est reus pœne. Et ideo proprie reatus nihil aliud est quam obligatio ad pœnam. Et quia hæc obligatio quodammodo est media inter culpam et pœnam, ex eo quod propter culpam aliquis ad pœnam obligatur; ideo nomen medii transmittitur ad extrema, ut interdum ipsa culpa, vel etiam pœna, reatus dicatur. Cum autem pœna sit medicina quedam, ut dicit Philosophus in 2. *Ethicorum* (cap. 3), medicina verbò non est nisi contra aliquem defectum, oportet quod ad pœnam pro aliquo defectu obligetur: non quod ille defectus semper sanetur per pœnam in eo in quo est, ut patet in damnatis, et in fure qui suspenditur; sed pœna recompensat defectum in statu universi, vel etiam reipublice, propter ordinem justitiæ qui in pœna apparet. Non autem defectus quilibet ad pœnam obligat: sunt enim defectus quidam involuntarii, magis misericordiam quam iram provocantes. Sed illi soli defectus qui ex actibus voluntariis relinquuntur, pœnam merentur in eo qui voluntarie in defectum inducitur (x). Unde, cum, transeunte actu, defectus remaneat, oportet etiam quod reatus remaneat post actum. » — Hæc ille. — Item, ibidem, in solutione tertii, sic dicit: « Reatus non fundatur, per se loquendo, supra dispositionem vel habitum, sed per accidens, secundum quod talis dispositio vel habitus cuiusdam defectui conjungitur. » Item, in solutione quinti, sic dicit: « In peccante sunt duo defectus: unus, qui est in ipso actu peccati, secundum quod aliquis limites legis divinæ et recte rationis transgreditur; alius est in ipso peccante; privatio virtutis ex priori defectu actus inducta. Quamvis autem cum aliquis gratiam recuperat, secundus defectus tollatur, non tamen ex toto primus sublatus est: quia oportet ut quantum voluntati suæ obediit præter legem Dei, tantum in contrarium recompenset, ut sic justitiæ servetur æqualitas; et ideo post gratiam recuperatam injungitur satisfactio, et est homo adhuc reus temporalis pœne. » — Hæc ille. — Item, in solutione primi, sic dicit: « Causa proxima reatus est ipse defectus per actum peccati inductus; actus vero est sicut causa remota. Unde non oportet quod, transeunte actu, reatus transeat. » Item, in solutione secundi, sic dicit: « Non solum quia verum est dicere aliquem actum peccati quandoque episcopi, vel pœnam obligatur (quia sic quodcumque verum esset dicere cum hoc fecisse, esset pœne obnoxius); sed

(x) et. — a Pr.

(5) depressio. — repressio Pr.

(7) simpliciter, spontaneus vel. — similiter spontaneus Pr.

(x) qui voluntarie in defectum inducitur. — quod voluntarie defectum inducunt Pr.

quia defectus manet in ipso adhuc propter actum quem prius fecit. » — Hæc ille. — Ex quibus patet quod, secundum eum, reatus non est quid reale absolutum, per modum habitus aut dispositionis. Nec est relatio realis : cum proximum ejus fundamentum, et causa, sit negatio, vel privatio, seu defectus ex peccato derelictus, et non actus, nec habitus aut dispositio; defectus autem, vel negatio, non potest fundare respectum realem. Est ergo respectus rationis : puta obligatio ad poenam, propter defectum voluntarium, puta transgressionem ordinis divine legis, aut humane, vel recte rationis, ut supra dictum est. Et talis respectus potest consequi actum intellectus creati, vel increati.

Dicitur secundo, quod argumenta Scoti contra istum sensum non procedunt. Non quidem primum. Conceditur enim quod iste respectus est extrinsecus adveniens, et habet pro causa remota actum peccandi. Nec valet hujus improbatio : quia eadem actio est ad velle inordinatum per se primo, et ad defectum et reatum per accidens, vel consecutive et secundario. Nec valet quod dicitur de divina actione. Dato enim quod ille respectus consequatur actum divini intellectus ordinantis animam quæ peccavit ad poenam, ex hoc non sequitur, sicut infert arguens, quod anima sit peccatrix formaliter precise per illud quod est a divina actione : tum quia ille respectus consequitur actum peccati, et actionem inordinatam creature, et non solum divinum agere; tum quia anima non dicitur formaliter peccatrix precise per illum respectum, sed per actum peccati preteritum, qui fuit causa hujus respectus, nec iste respectus aut obligatio est peccatum, sed effectus peccati. Unde sanctus Thomas, *de Malo*, q. 2, art. 2, arguit sic, in decimoquarto loco : « Augustinus dicit (*de Nupt. et concup.*, lib. 1, cap. 26) quod peccatum transit actu, et manet reatu. Hoc autem non esset, si ipse actus exterior esset peccatum. Ergo ipse actus exterior non est peccatum. » Ecce argumentum. Sequitur responsio : « Reatus, inquit, id est, obligatio ad poenam, est quidam effectus consequens ad peccatum. Unde, cum dicitur quod peccatum transit actu et manet reatu, idem est ac si diceret quod transit per suam essentiam et manet in suo effectu. » — Hæc ille.

Ad secundum, negatur antecedens. Quia, ut statim dictum est, illa obligatio non solum causatur a Deo, sed a creatura, per actum suum inordinatum : a Deo siquidem est quod omnis legem transgrediens obligetur ad poenam; quod autem iste transgrediatur legem, non est a Deo, sed a voluntate propria; et ita istum obligari ad poenam est a Deo sicut a causa primaria et universali, sed a propria voluntate sicut a causa proxima et propria. Quod si quis dicat : iste respectus, cum sit rationis, est effective per actum intellectus; sed non intellectus creati, qui forte talem respectum non considerat;

ergo est solum per actum intellectus divini, et ita est a solo Deo effective; — dicitur quod ille respectus est potentialiter, aptitudinaliter et exigitive ex parte peccantis, sed complete est per intellectum qui intelligit peccantem in ordine ad poenam, eo modo quo natura rei exigit, supposita lege divina, vel humana, vel recta ratione.

Dicitur ulterius, quod similitudo quam ponit Magister, bona est. Nec valet quod contra eam inducitur. Non quidem primum : quia macula anime, post peccatum remanens, non solum dicit carentiam habitualis gratiæ, nec solum dicit carentiam rectitudinis in actu; sed dicit utrumque, scilicet carentiam habitualis gratiæ causatam ex carentia rectitudinis in actu vel ex actu inordinato. Unde sanctus Thomas, 4. *Sent.*, dist. 18, q. 1, art. 2, in solutione primæ questionculæ, sic dicit : « Ex hoc aliquid maculatum dicitur, quia debite pulchritudinis patitur detrimentum. Unde macula, secundum quod hujusmodi, non habet quod aliquid ponat. Sed per comparisonem ad id quod pulchritudinis causat detrimentum, aliquid quandoque ponere dicitur; sicut aliquid in facie inductum, quod candorem faciei tegit aut privat. Pulchritudo autem anime consistit in assimilatione ipsius ad Deum, ad quem formari debet per claritatem gratiæ ab eo susceptam. Sicut autem perceptio claritatis corporalis a sole prohibetur a nobis per aliquod obstaculum interpositum; ita etiam claritas gratiæ prohibetur ab anima per peccatum commissum, quod dividit inter nos et Deum, ut dicitur, *Isaiæ*, cap. 59 (v. 2). Unde ipsa macula, quantum in se est, non ponit de essentia sua nisi privationem gratiæ; sed ponit ut causam obstaculum peccati, quod obstat ad gratiæ receptionem; et propter hoc etiam macula dicitur tenebra, ratione prædictæ similitudinis. » — Hæc ille. — Item, ibidem, in solutione primi argumenti, sic dicit : « Quamvis quoad ipsam privationem gratiæ non differant macule peccatorum, differunt tamen quantum ad causam ex qua macula consequitur; et, secundum hoc, etiam quodlibet peccatum unam maculam addit, inquantum novum obstaculum gratiæ ponit. » — Hæc ille. — Item, 2. *Sentent.*, dist. 42, q. 1, art. 2, in solutione quarti, sic dicit : « Privatio gratiæ non habet rationem macule nisi secundum quod ex actu precedente inducitur. Et ideo, secundum diversitatem actuum, sunt etiam diversæ macule. Quamvis enim quolibet actu mortalis peccati quolibet virtus privetur, non tamen eodem modo; sed actu luxuriæ castitas per se privatur, et aliæ virtutes ex consequenti, secundum quod sunt castitati annexæ; per furtum autem privatur per se justitia, et aliæ virtutes ex consequenti; et sic de aliis. Et ideo non oportet quod omnium peccatorum sit una macula, vel unus reatus. » — Hæc ille. — Item, 1^a 2^a, q. 86, art. 1, sic dicit : « Macula proprie dicitur in corporalibus, quando

aliquod corpus nitidum perdit suum nitorem ex contactu alterius corporis, sicut vestis et aurum et argentum, aut aliud hujusmodi. In rebus autem spiritualibus ad similitudinem hujus oportet maculam dici. Habet autem anima hominis duplicem nitorem: unum quidem ex refulgentia luminis naturalis rationis, per quam dirigitur in suis actibus; alium vero ex refulgentia luminis divini, scilicet sapientie et gratie, per quam homo perficitur ad bene et decenter agendum. Est autem quasi quidam animæ tactus, quando inhaeret aliquibus per amorem. Cum autem peccat, adhæret rebus aliquibus contra lumen rationis et divinae legis. Unde ipsum detrimentum nitoris ex tali contactu proveniens, macula animæ metaphorice vocatur. » Item, ibidem, in solutione tertii, sic dicit: « Macula non est aliquid positive in anima; nec significat privationem solam (α); sed significat privationem quamdam nitoris animæ in ordine ad suam causam, quæ est peccatum. Et ideo diversa peccata diversas maculas inducunt. » — Hæc ille. — Ex quibus patet quod macula non solum dicit privationem gratie, nec solum carentiam rectitudinis in actu, ut putat arguens; sed importat privationem gratie causalam ex inordinato actu.

Cum autem dicit arguens, quod carentia rectitudinis in actu non est nata manere, etc., — non valet: quia privatio existens subjective in actu, licet non sit nata manere, non manente actu; tamen transgressio ordinis divinae justitiæ, et inequalitas ex actu inducta, manet, cessante actu; nec tollitur nisi facta quadam recompensatione, ut supra dictum est (in solut. primi).

Cum autem ulterius dicit, quod macula summi odii A, et summi amor, etc., — non valet. Unde hoc argumentum solvit quasi in forma sanctus Thomas, 1^a 2^m, q. 143, art. 2, ubi arguit sic, tertio loco: « Nullus subjicitur simul duobus contrariis. Sed quedam peccata sunt contraria, ut prodigalitas et illiberalitas. Ergo qui subjicitur peccato prodigalitati, non simul subjicitur peccato illiberalitati. Potest tamen contingere quod prius ei subjiebat. Ergo peccando vitio prodigalitati, liberatur a peccato illiberalitati; et sic remittitur aliquod peccatum sine gratia. » Ecce argumentum. Sequitur responsio: « Dicendum, inquit, quod, sicut dicit Augustinus in libro *de Nuptiis et concupisc.* (lib. 1, cap. 26), si a peccato desistere, hoc esset non habere peccatum, sufficeret ut hoc moneret (6) Scriptura: « Fili, peccasti, non adjicias iterum (Eccli. 21, v. 1). » Non autem hoc sufficit, sed additur: « Sed de pristinis deprecare, ut remittantur; » transit enim peccatum actu, et remanet reatu. Et ideo, cum aliquis a peccato unius vitii

transit in peccatum contrarii vitii, desinit quidem habere actum præteriti; sed non desinit habere reatum. Unde simul habebit reatum utriusque peccati. Non enim peccata sunt contraria ex parte aversionis a Deo, ex qua parte peccatum habet reatum. » — Hæc ille. — Et sicut dicit de reatu, ita dicendum est de macula.

Ad tertium principale conceditur quod macula, vel reatus, non est aliquid positivum reale ex peccato derelictum. Unde beatus Thomas, 1^a 2^m, q. 86, art. 1, arguit sic, tertio loco: « Si peccatum maculam causat, aut illa macula est aliquid positive, aut est privatio pura. Si sit aliquid positive, non potest esse nisi dispositio vel habitus: nihil enim aliud videtur ex actu causari. Sed dispositio vel habitus non est: contingit enim, remota dispositione vel habitu, adhuc remanere maculam; ut patet in eo qui mortaliter peccavit prodigalitate, et postea transmutatur, mortaliter peccando, in habitum vitii oppositi. Non ergo macula ponit aliquid positive in anima, etc. » Et idem argumentum facit, 4. *Sentent.*, dist. 18, q. 1, art. 2 (q^{da} 1, arg. Sed contra). Cum quibus tamen stat quod macula est privatio, de qua supra (ad secundum) dictum est; et quod reatus est obligatio supradicta, quæ, licet non sit respectus realis, est tamen respectus rationis, ut postea (ad quintum) dicetur. Per quid autem dicitur quis peccator, cessante actu peccati, supra (ad primum) dictum est. Falsum autem est quod dicit arguens, quod scilicet, cessante actu peccati, non remaneat alius respectus rationis nisi qui consequitur actum divini intellectus aut divinae voluntatis, puta respectus ordinati et prævisi, etc.: nam, sicut patet ex prædictis, transeunte actu peccati, remanet respectus inequalitatis, et obligationis, et debiti, et indignitatis, et meriti, cum multis aliis.

Ad quartum patet ex prædictis. Primo namque falsum concludit, quod ex peccato non relinquatur reatus nisi per actum divini intellectus aut voluntatis. Sicut enim supra (ad primum) dictum est, secundum triplicem ordinem relinquatur triplex reatus; et sic dictus respectus non solum insurgit ex actu divini intellectus, verum etiam ex actu intellectus ipsius peccantis, vel sui principis aut superioris. Rursus, quilibet illorum reatum non solum insurgit ex parte intellectus, immo principaliter ex parte objecti. Indignitas enim et (α) deformitas actus et agentis, talem respectum et reatum ex natura rei fundat, suppositis (6) superiori lege et ordine ac omnibus illis (γ) quæ tali actu violantur, ut supra dictum est; alias, si talis reatus præcise ex actu divini intellectus vel voluntatis inesset, et nullo modo ex parte objecti exigitive, non magis ex natura

(α) a verbo nec usque ad solam, om. Pr.

(6) hoc moneret. — hominem moneret et Pr.

(x) et. — Om. Pr.

(6) suppositis. — supposita Pr.

(γ) omnibus illis. — illa Pr.

rei reus esset adulter quam Dei dilector super omnia; quod est falsum.

Ad quintum, negatur minor. Dicitur enim quod sicut in peccatore, post actum peccati, remanet reatus pœnæ, qui non solum provenit ex parte intellectus, verum etiam ex parte objecti, supposita superiori lege et regula; sic, per oppositum, dicitur quod in eo qui legem servat, et merita multiplicat, est respectus meriti et debiti, et congrui vel condigni, in ordine ad premium, qui non solum insurgit ex parte divini intellectus aut voluntatis, verum etiam ex parte objecti, ex natura actus et agentis, præsupposita divina promissione. Conceditur tamen quod uterque respectus est rationis, et non realis. Cujus ratio assignata est superius (ad primum). Et, præter illam, potest alia assignari: quia nullus respectus entis ad non ens est realis; sed sic est de utroque istorum; quia terminus utriusque est quid futurum, nondum actu existens, scilicet pœna vel premium, loquendo de pœnia alterius sæculi, et similiter de gloria. Quod autem quilibet talis respectus sit rationis, et non realis, ostendit sanctus Thomas, *de Potentia Dei*, q. 7, art. 11, ubi sic dicit: « Sicut realis relatio consistit in ordine rei ad rem, ita relatio rationis consistit in ordine intellectuum. Quod quidem potest dupliciter contingere. Uno modo, secundum quod iste ordo est adinventus per intellectum, et attributus ei quod relative dicitur. Et hujusmodi sunt relationes quæ attribuuntur ab intellectu rebus intellectis, prout sunt intellecte, sicut relatio generis et speciei: has enim relationes ratio advenit, considerans ordinem ejus quod est in intellectu, ad res quæ sunt extra, vel etiam ordinem intellectuum ad invicem. Alio modo, secundum quod hujusmodi relationes consequuntur modum intelligendi, videlicet quia intellectus intelligit aliquid in ordine ad aliud; licet illum ordinem intellectus non adveniat, sed magis ex quodam necessitate consequatur modum intelligendi. Et hujusmodi relationes intellectus non attribuit ei quod est in intellectu, sed ei quod est in re. Et hoc quidem contingit secundum quod aliqua non habentia secundum se ordinem, ordinate intelliguntur; licet intellectus non intelligat ea habere ordinem, quia sic esset falsus. Ad hoc autem quod aliqua habeant ordinem, oportet quod utrumque sit ens, et utrumque distinctum (quia ejusdem ad seipsum non est ordo), et utrumque sit ordinabile ad aliud. Quandoque autem intellectus accipit aliqua duo ut entia, quorum alterum vel neutrum est ens; sicut cum accipit duo futura, vel unum præsens et aliud futurum, et intelligit unum cum ordine ad aliud, dicens alterum esse prius altero; unde sunt relationes rationis tantum, utpote modum intelligendi consequentes. Quandoque vero accipit unum ut duo, et intelligit ea cum quodam ordine; sicut cum dicitur aliquid esse idem sibiipsi; et sic talis relatio est

rationis tantum. Quandoque vero accipit aliqua duo ut ordinabilia ad invicem, inter quæ non est ordo medius, immo alterum illorum est essentialiter ordo; sicut cum dicit relationem accidere subjecto; unde talis relatio relationis (z) ad quodcumque aliud, tantum rationis est. Quandoque vero accipit aliquid cum ordine, ut primum est terminus ordinis alterius ad ipsum, licet ipsum non ordinetur ad aliud; sicut cum accipit scibile ut terminum ordinis scientiæ ad ipsum; et sic, cum quodam ordine ad scientiam, nomen scibilis relative significat; et est relatio rationis tantum. Et similiter aliqua nomina relativa Deo attribuit intellectus noster, inquantum accipit Deum ut terminum relationum creaturarum ad ipsum; unde hujusmodi relationes sunt rationis tantum. » — Hæc ille. — Et sciendum quod tales relationes rationis quandoque habent realem causam in eo quod refertur per eas. Unde sanctus Thomas, ibidem, in solutione tertii, sic dicit: « Sicut aliquid est idem realiter sibiipsi, et non solum secundum rationem, licet relatio sit secundum rationem tantum, propter hoc quod relationis causa est realis, scilicet unitas substantiæ quam intellectus sub relatione intelligit; ita potestas coercendi subditos est in Deo realiter, quam intellectus intelligit in ordine ad subditos propter ordinem subditorum ad ipsum; et, propter hoc, dicitur Dominus realiter, licet relatio sit rationis tantum. Et eodem modo apparet quod Dominus esset, nullo intellectu existente. » — Hæc ille. — Ex quibus apparet, primo, quod, cum reatus sit obligatio ad pœnam futuram, non potest esse respectus realis, sed rationis tantum; secundo, quod, hoc non obstante, peccator dicitur realiter reus et obligatus ad pœnam, quia in eo est causa realis talis respectus; tertio, quod talis respectus non solum dependet ab intellectu, immo a re. Et quod dictum est de reatu, intelligendum est de merito congrui vel condigni.

Ad sextum dicitur primo, quod, in casu argumenti, in offendente principem, cessante actu, est aliquid novum, puta inæqualitas opposita amicitie et justitiæ, et obligatio ad pœnam, quæ, licet sit respectus rationis, habet tamen realem causam in offendente, et est in ipso potentialiter et exigitive, licet actualitas respectus, qualem natus est habere, compleatur per intellectum. — Dicitur secundo, quod illa adaptatio quam facit arguens de macula et reatu et offensa, incompetens est. Tum quia macula dicit quid privativum. Tum quia ordinatio ad pœnam remanet in anima, cessante macula peccati, ut patet in contrito qui nondum plene satisfecit; et sic non sunt idem. Tum quia, sublata offensa, et recuperata amicitia Dei per infusionem gratiæ grati facientis, potest remanere aliquis reatus, ut

(z) relationis. — rationis Pr.

supra dictum fuit. Falsum est ergo quod idem respectus rationis sit reatus, et macula, et offensa; sed macula, sicut dictum est supra (ad secundum), est ipsa privatio luminis gratuiti vel naturalis, ex actu peccati derelicta; reatus vero est obligatio ad poenam, et differt a macula sicut effectus a sua causa; offensa vero est inaequalitas quadam, quae similiter est causa reatus. De predictis sanctus Thomas, 4. *Sentent.*, dist. 14, q. 2, art. 1, in solutione primae quaestionculae, sic dicit: « Offensa, inquantum huiusmodi, est inaequalitas quadam, qua unus alteri subtrahit quod debitum erat, etc. » In solutione verosequentis quaestionculae videtur dicere quod offensa sit violatio divinae amicitiae ex parte peccatorum. Dicit enim sic: « Peccator, per affectum peccati, amicitiam Dei violavit; ex quo amittit gratiam, et incurrit offensam, etc., » ut prius dictum fuit in tertia conclusionem. Verum est quod, dist. 18, q. 1, art. 2, in solutione tertiae quaestionculae, videtur dicere quod offensa sit quadam indignatio offensi ad offendentem. Et forte mens sua est quod offensa ex parte offendentis sit inaequalitas, sed ex parte offensi est indignatio. De hoc sanctus Thomas, *de Veritate*, q. 28, art. 2, sic dicit: « Offensa, quae ex peccato sequitur, sine gratia aboleri non potest; sive accipiat offensa ex parte hominis, inquantum homo peccando Deum offendit; sive ex parte Dei, secundum quod a peccatore est offensus, secundum illud Psalmi (5, v. 7): *Odisti omnes qui operantur iniquitatem*. Quicumque enim rem aliquam digniorem indigniori supponit, injuriam ei facit; et tanto amplius, quanto res est dignior. Quicumque autem (x) in re temporali finem sibi constituit (quod facit omnis mortaliter peccans), ex hoc ipso, quantum ad affectum suum, praeponeit creaturam Creatori, diligens plus creaturam quam Creatorem; finis enim est quod maxime diligitur. Cum ergo in infinitum Deus creaturam excedit, erit contra Deum peccantis mortaliter infinita offensa, ex parte dignitatis ejus cui per peccatum quodammodo fit injuria, dum ipse Deus contemnitur, et ejus praeceptum. Unde ad hanc offensam abolendam non sufficiunt vires humanae, sed requiritur munus divinae gratiae. Ipse etiam Deus dicitur peccatori offensus, vel eum odire, non odio quod opponitur amoris quo diligit omnia (sic enim nihil odit eorum quae fecit, ut dicitur, *Sapient.* 11, v. 25), sed amoris quo diligit sanctos, bona aeterna eis preparando. Hujus autem amoris effectus est donum gratiae gratum facientis. Unde offensa qua Deus homini offenditur, non removetur nisi per hoc quod gratiam dat. » — Haec ille. — Similia dicit, 4^a 2^a, q. 113, art. 2. — Quod autem macula et reatus non sint idem, ostendit, eadem dist. 18, q. 1, art. 2, q^{1a} 3 (6), dicens: « In

peccato duo sunt: scilicet conversio ad bonum commutabile, et aversio ab incommutabili bono. Et, secundum hoc, duo sunt effectus peccati: unus est indignatio Dei ad nos, aversioni correspondens; alius est poena inordinatam conversionem ordinans. Et quia primum in peccato ex parte nostra est conversio; et quod est prius in generatione, est posterius in destructione; ideo ex parte Dei primo est reconciliatio illius ad nos, secundum est liberatio a debito poenae. Sed poena est duplex: scilicet exterminans hostes, et talis poena in ipsa reconciliatioe removetur; alia poena est quae corrigit civem vel amicum, et debitum illius potest remanere reconciliatioe jam facta. Et ideo simul cum peccatum remittitur quoad maculam, remittitur quoad poenam aeternam, quae est exterminans, sed non quoad poenam temporalem, quae est corrigens. » — Haec ille. — Item, ibidem, in solutione primi, sic dicit: « Sicut actus precedens fuit causa maculae, et tamen, transeunte actu, non transit macula; ita actus, mediante macula, fuit causa debiti poenae. Et ideo non oportet quod, cessante macula, debitum poenae cesset; quia, cessante primo effectui, non oportet quod cesset secundus. » — Haec ille. — Item, 2. *Sentent.*, dist. 42, in expositione litterae sic dicit: « Macula est medium inter actum peccati et reatum, quasi effectus ipsius actus et fundamentum reatus. » — Haec ille. — Ex quibus patet quod macula, reatus et offensa non sunt idem respectus per essentiam, ut putat arguens.

II. Ad argumenta Aureoli. — *Ad primum* eorum quae primo loco adducit Aureolus (x) contra eandem conclusionem, dicitur quod supponit duo falsa. Primum est, quod sanctus Thomas ponat hominem dici formaliter peccatorem, transeunte actu peccati, precise per respectum qui dicitur reatus vel obligatio ad poenam; hujus enim oppositum dictum est prius (ad primum Scoti). Secundum est, quod reatus sit respectus realis.

Ad secundum patet per idem. Cum enim talis respectus non sit realis, non oportet sibi assignare genus reale, proprie loquendo. Potest tamen reduci ad genus *ad aliquid*, cum habeat aliquam convenientiam cum relativis consequentibus *agere* vel *pati*, sicut meritum et demeritum, debitum, dignum, obligatum, et similia.

Ad tertium patet ex dictis; quia fundatur in falso. Non enim obligatio ad poenam temporalem, vel aeternam, est id quo quis dicitur formaliter peccator; sed potius peccatum praesens, aut praeteritum, manens tamen in suo effectui, puta in inaequalitate (6), vel offensa, vel macula, aut alio simili.

Ad ea similiter quae secundo loco inducit contra

(x) autem. — enim Pr.

(6) q. 1, art. 2, q^{1a} 3. — ibidem Pr.

(x) eorum quae primo loco adducit Aureolus. — Aureoli Pr.

(6) inaequalitate. — aequalitate Pr.

conclusionem, patet quod falsum supponunt. Non enim sanctus Thomas ponit quod aliquis dicatur formaliter peccator, transeunte actu peccati, per aliquam privationem actualis justitiæ vel gratiæ in voluntate præcise, nec similiter per talem privationem ut est derelicta ex actu peccati; sed, ut dictum est, ille qui peccatum commisit, transeunte actu peccati, nondum peccato remisso per gratiam aut gratiæ sacramento, in illo intermedio dicitur formaliter peccator per peccatum præcedens aliquo modo manens in suo effectu derelicto ex parte conversionis vel aversionis. Nec oportet quod, si iste dicatur actu peccator, quod sit formaliter peccator per aliquid quod est actu præsens: quia non univocè dicitur quis peccator esse dum actu peccat, et dum cessat ab actu peccati, licet non a reatu; et ideo, propter talem analogiam hujus nominis *peccator*, et non univocationem, potest quis denominari peccator formaliter non solum a peccato præsentem, immo a peccato præterito, dummodo aliquantulum maneat.

Ad illud quod tertio loco adducit, patet responsio. Tum quia falsum supponit, et false imponit. Tum quia prima consequentia argumenti non valet: quia non oportet quod macula sit habitus, aut habitas, vel dispositio, nec aliquid positivum, absolutum aut relativum; sed quid sit, superius (ad argum. Scoti) dictum est sæpius. Et ita patet quod argumenta contra conclusiones inducta non valent.

Ad argumentum contra questionem, respondet sanctus Thomas, 3 p., q. 86, art. 4, in solutione primi, ubi sic dicit: « Culpa mortalis utrumque habet, et aversionem a Deo, et conversionem ad bonum creatum. Sed aversio a Deo est ibi sicut formale; conversio autem ad bonum creatum, est ibi sicut materiale. Remoto autem formali cujuslibet rei, tollitur res ipsa; sicut, remoto rationali, tollitur species humana. Et ideo ex hoc ipso dicitur culpa mortalis remitti, quod per gratiam tollitur aversio mentis a Deo simul cum reatu peccati æternæ. Remanet tamen id quod est materiale, scilicet inordinata conversio ad bonum creatum, pro quo debetur reatus peccati temporalis. » — Hæc ille.

Et hæc de questione dicta sufficiant. De qua benedictus Deus. Amen.

QUÆSTIO II.

UTRUM POST PENITENTIAM RESURGAT HOMO
IN ÆQUALI VIRTUTE

UTRUM, circa quartadecimam distinctionem, queritur: Utrum post penitentiam resurgat homo in æquali virtute.

Et arguitur quod sic. Dicit enim Apostolus, *Roman. 8* (v. 28): *Diligentibus Deum*

omnia cooperantur in bonum; ubi dicit Glossa Augustini (*de Corrupt. et gratia*, cap. 9), quod *hoc adeo verum est, ut si qui eorum devierint et exorbitent, hoc ipsum Deus faciet eis in bonum proficere*. Sed hoc non esset, si homo resurgeret in minori virtute. Ergo, etc.

In oppositum arguitur. Quia charitas proficiens, vel perfecta, major est quam charitas incipiens. Sed quandoque aliquis cadit a charitate proficiente, resurgit autem in charitate incipiente. Ergo resurgit homo quandoque in minori charitate et virtute.

In hac questione erunt tres articuli. In primo ponentur conclusiones. In secundo, objectiones. In tertio, solutiones.

ARTICULUS I.

PONENTUR CONCLUSIONES

Quantum ad primum articulum, sit

Prima conclusio: Quod per penitentiam virtutes restituantur.

Hanc ponit sanctus Thomas, 3 p., q. 89, art. 1, ubi sic dicit: « Per penitentiam remittuntur peccata. Remissio autem peccatorum non potest esse nisi per infusionem gratiæ. Unde relinquitur quod per penitentiam gratia homini infundatur. Ex gratia autem consequuntur omnes virtutes gratuite, sicut ex essentia animæ fluunt omnes potentiæ. Unde relinquitur quod per penitentiam omnes virtutes restituantur. » — Hæc ille.

Eandem ponit, presenti distinctione, q. 2, art. 2, dicens: « Gratia et virtutes in anima causantur ex influentia divini luminis. Quæ quidem influentia impeditur per peccatum, quod animam a Deo avertit; sicut nubes, interposita inter nos et solem, radium ejus a nobis prohibet; unde dicitur, *Isaia 59* (v. 2): *Peccata nostra diviserunt inter nos et Deum nostrum*. Et quia per penitentiam peccata dimittuntur, et in primo penitentiæ actu quantum ad offensam; ideo, sicut ventus auferens nubem, radium solis nobis restituit, ita penitentia, tanquam removens prohibens, gratiam gratum facientem et omnes virtutes nobis restituit. » — Hæc ille.

Ex quibus potest formari talis ratio: Quidquid restituit gratiam gratum facientem, restituit virtutes. Sed penitentia est hujusmodi. Ergo, etc.

Secunda conclusio est quod penitens non semper resurgit in æquali gratia vel virtute, immo quandoque in minori.

Hanc ponit sanctus Thomas, 3 p., q. 89, art. 2, dicens: « Motus liberi arbitrii, qui est in justifica-